

Skupština Republike Kosova

Belo Pismo

**IZAZOVI SOCIJALNOG
OBUHVATANJA NA KOSOVU**

Oktobar 2009

Maj 2009.god.

Sadržaj:

<i>Uvodna reč čelnika Skupštine Krasniqija.....</i>	3
<i>Izazovi socijalnog obuhvatanja na Kosovu, Belo pismo.....</i>	6
I. Poglavlje.....	8
<i>Stavovi Skupštine.....</i>	8
<i>Koncept.....</i>	10
<i>Izuzete grupe.....</i>	11
<i>Razlozi isključenja.....</i>	12
II. Poglavlje – Pristup na java dobra i život zajednice.....	14
<i>Politički život.....</i>	14
<i>Informisanje.....</i>	14
<i>Mediji.....</i>	15
<i>Civilni popis.....</i>	16
<i>Javna uprava (administracija).....</i>	17
<i>Prava.....</i>	18
<i>Kulturni život i civilno društvo.....</i>	19
<i>Zdravstvo.....</i>	20
<i>Socijalna pomoć.....</i>	22
<i>Zapošljavanje.....</i>	23
<i>Obrazovanje.....</i>	24
<i>Finansije.....</i>	27
<i>Ekonomsko okruženje.....</i>	28
<i>Javne službe.....</i>	30
III. Poglavlje – Izuzete grupe.....	33
<i>Grupe visokog rizika izuzeća.....</i>	33
<i>Osobe sa ograničenom sposobnosti.....</i>	33
<i>Žene.....</i>	33
<i>Deca.....</i>	34
<i>Romska, aškalijska i egipćanska zajednica.....</i>	34
<i>Raseljena lica unutar zemlje.....</i>	35
<i>Osobe sa poremećenim post-traumatičnim stresom.....</i>	37
<i>Velika porodična privrede</i>	37
<i>Izbeglice i povratnici.....</i>	38
<i>Dijaspora.....</i>	38
IV. Poglavlje – Dodatne dimenzije izuzeća.....	39
<i>Regionalna dimenzija.....</i>	39
<i>Dimenzija sredine.....</i>	41
<i>Aneksi.....</i>	41

Uvodna reč čelnika Skupštine Krasniqija u publikaciji „Izazovi socijalnog obuhvaćenja na Kosovu“

Agenda socijalnog obuhvaćenja na Kosovu se odvija na naovom istorijskom i političkom kontekstu

Među različitim izazovima sa kojima se aktuelno suočava Kosovo, izazov socijalnog uključenja je među najosetljivijim pitanjima.

Socijalno obuhvaćenje bilo da je to kao posebna politika bilo kao sveobuhvatni proces teži proširenje spektra mogućnosti građana u vezi sa zapošljenjem, blagostanjem, obrazovanjem, komunikacijom, učestvovanjem ili razonodom.

Socijalno obuhvaćenje znači aktivnije građanstvo i učestvovanje u donešenju odluka, informisanje društvo, znači odbijanje dominirajućih i diskriminirajućih sklonosti bilo koje forme i bilo kog nivoa unutar društva. Socijalno obuhvaćenje podrazumeva podršku onih koji se nalaze u poteškoćama kao i afirmacija ljudi koji pate zbog posledica prirodnog ili društvenog ograničenja.

U raznim zemljama i društvima u zavisnosti od poteškoća sa kojima se suočavaju socijalno obuhvaćenje odnosi se na stare osobe, na decu, na lica sa ograničenim mogućnostima, zatim na bezkućnike, građane koji traže posao ili informaciju, građane bez osnovnog obrazovanja, građane koji su lišeni od donošenja odluka i od društvenog i političkog života. Tako da oni ne mogu ili nisu u stanju da imaju veći uticaj u vezi njihove sudbine i njihovih zasluga u društvu ili ne mogu da odbijaju nepravdu bez obzira što im zakon to garantuje.

Socijalno obuhvaćenje iziskuje potrebu da se preduzimaju politike, donošenja zakona, preduzimanje pravednih i balansiranih mera u raznim sferama za dobrobit građana i to bez ijedne razlike. Socijalno obuhvaćenje bliže sudeluje i Razvijenim objektivima mileniuma koje je Skupština usvojila Rezolucijom od 17. oktobra 2008. godine. Objektivi idu ka brisanju ekstremnog siromaštva i gladi, postizanju osnovnog obrazovanja za sve, promociju polne ravnopravnosti i osnaženje uloge žena u društvu, redukciju smrtnosti odojčadi i majki tokom porođaja, borbu protiv zaraznih bolesti, obezbeđenje trajnosti okoline i globalnog partnerstva.

Smatrajući da je stanje građana koji pripadaju raznim socijalnim kategorijama teška, socijalno obuhvaćenja isto tako znači finansijsko

osnaženje i oročivanje aktivnosti koje urgentno treba preduzeti uz ananlitički obzir. Ove aktivnosti u korist građana koje zastupamo treba preduzeti potpuno transparentno.

Socijalno obuhvaćenje prevazilazi linije idvajanja i obezbeđuje demokratsko i unapređeno partnerstvo radi stvaranja socijalne i političke vrednosti koje direktno doprinose na bolji život za svakog bez izuzetka. Socijalno obuhvaćanje utiče ne povećanje nergije, na njiovom mobilisanju, utiče prribližavanje među nama na dobro ili u teškim trenucima.

Spisak socijalnog islučenja na Kosovu je veoma dugačak i bolan u prvom redu kao posledica nepravedne istorije dugoročnog iskorišćenja i slostavljanja ali ne treba isključiti niti unutrašnje aspekte koje su kao zajednička karakteristika za društva koja su u razvoju u Evropi, kao što je zdravstvena zaštita, okolina ili svest za veću solidarnost među građanima.

U našem društvu postoje čitave kategorije građana koje su teže oštećene kao što su politički zatvoreni, ratni zarobljenici i ratni invalidi, zlostvaljene i silovane žene tokom rata, iseljeni tokom rata, traumatizovana deca siročadi. Ovo teško stanje građana i društva u celini nastojanja načih institucija čini težim ali ne nemogućim radi sužavanja a zatim i otklanjanja spiska isključenja.

Željeći da u vezi ove situacije Skupština ima svoj glas i željeći da prati trendove napretka u što večem socijalnom uključivanju prema boljim primerima koji se odvijaju unutar Evropske unije, Skupština je izradila dokument pod naslovom: „Izazovi socijalno obuhvaćenja na Kosovu“ kako bi identifikacija ljudi koji su islkjučeni u socijalnom smislu, služi institucijama u njihovim planovima delovanja.

„Izazovi socijalno obuhvaćenja na Kosovu“ izrađena je uz podršku agencija Ujednjenih nacija i u duhu evropskih težnji Kosova. Dokument tretira svestrane aspekte socijalnog isključenja prema evropskom konceptu i konkretnih uslova Kosova.

Agenda socijalnog ubuhvaćenja na Kosovu razvija se u novom istorijskom i političkom kontekstu u kojem ustavni duh i evropska privrženost za integraciju služe nam ne samo kao inspiracija za preduzimanje i sprovođenje nezavisnih naprednih politika i nezavisnog zakonodavstva ali i kao potstreknanje da se stanje isključenih u našem društvu pozitivno izmeni. To je duh kojim težimoda nastavimo izgradnju naše nove države i demokratskih institucija.

Kosovske institucije angažovane su u procesu koji nadovezuje ekonomski razvoj sa socijalnom pravdom i sveokupnim socijalnim, političkim i kulturnim napretkom. Ovo napredovanje će obuhvatiti sve bez razlike.

Izazovi socijalnog obuhvatanja na Kosovu, Belo pismo

UVOD

Izrada Belog pisma o izazovima socijalnog obuhvatanja na Kosovu (ISOK), koje je izradila Skupština Kosova (SK), predstavlja obavezu institucija Kosova za demokratske vrednosti, veću socijalnu zastupljenost i bogatiju budućnost za sve. Ova inicijativa je služila Skupštini Kosova da vrši svoju ulogu u zastupanju, zalažeći se za najugroženije. Kao institucija, Skupština Kosova je pokazala veće angažovanje postavljanja naroda Kosova u prvi red, kao i izražavajući jasnu viziju i ambicije za evropsku integraciju.

Belo pismo je deklaracija političke obaveze Skupštine Kosova, putem koje predstavlja pitanje socijalnog izuzeća i doprinosi pokretanju diskusija i rasprava u vezi tih pitanja. Dokument se fokusira na siromašne, omladinu, starije osobe, žene, osobe sa ograničenom sposobnosti, Romsku, Aškalijsku i Egipćansku zajednicu, interno raseljene, izbeglice i lica ili druge grupe izuzete iz društva. Dokument pruža nagoveštaj o stanju ovih posebnih grupa koje se često nalaze na ivici kosovskog društva. Ono predstavlja koncept agende socijalnog obuhvatanja i podvlači obaveze Skupštine Kosova u pravcu Ciljeva razvoja milenijuma (CRM) i njihovo uvrštavanje u agendu socijalnog obuhvatanja.

Članovi parlamenta, žene i muškarci, iz raznih sredina, političkih spektara i ekspertiza, izrazili su jasnu namjeru, ličnu i političku volju tokom izrade Belog pisma. Tokom razmatranja pitanja koja se odnose na najugroženije, članovi parlamenta su pokrenuli ova pitanja u svom elektoratu i formirali partnerstvo sa civilnim društvom za sprečavanje sličnih pojava. Njihov rad i entuzijazam je za pohvalu.

Ova inicijativa je značajan korak Skupštine Kosova, koji pokazuje istorijski momenat o viziji Kosova za razvoj društva. Izrada Belog pisma o izazovima socijalnog obuhvatanja na Kosovu, samo je početak procesa koji će biti nastavljen. Ovo će imati velike političke i strateške implikacije za postizanje rezultata za najugroženije.

Kosovska ekipa Ujedinjenih nacija podržala je Skupštinu Kosova u cilju razvoja ISOK i obavezala se da će nastaviti svoje partnerstvo sa institucijama kojima se adresiraju utvrđena pitanja Belog pisma i podržaće dostignuća CRM i širem socijalnog prostiranju na lokalnom, regionalnom i globalnom nivou. Izražavajući ista globalna zaloganja, vizija za iskorenjivanje siromaštva, veće obuhvatanje i jačanje položaja ugroženih grupa, kao što su žene, omladina, starije osobe, osobe sa ograničenom sposobnosti i manjinske zajednice mogu se poboljšati.

Drugi korak u ovom procesu partnerstva je obeležen pokretanjem Ispitivanja socijalnog obuhvatanja sa šest hiljada anketiranih, koji će se završiti krajem ove godine. Ispitivanje će pomoći jasnom utvrđivanju pitanja navedenim u ISOK i podržati dalje ispitivanje o pripremi političkih i strateških implikacija i pitanja socijalnog obuhvatanja. Diskusije i politike će se nastaviti u korist najugroženijih u kosovskom društvu.

I. Poglavlje

Izazovi socijalnog obuhvatanja

Belo pismo¹ Skupštine Kosova ima za cilj da prezentira koncept socijalnog obuhvatanja i da istakne oblasti izuzeća lica, grupa ili ugroženih grupa unutar kosovskog društva. Drugi cilj ovog dokumenta je intenzifikacija angažovanja Skupštine Kosova za širu diskusiju u vezi pitanja koja doprinose sveobuhvatnjem razvoju društva, kohezivnog i većeg socijalnog blagostanja.

Belo pismo je prvi dokument ove vrste i rezultat je angažovanja Skupštine Kosova za avanziranje socijalnog obuhvatanja i ljudskog razvoja, jačajući direktnu posvećenost sa usvajanjem Rezolucije deklaracije milenijuma. Belo pismo teži utvrđivanje pitanja koja ugrožavaju lica i ugrožene grupe Kosovskog društva. Dokument ne predlaže politike, strategije ili preporuke koje treba da preduzme Vlada Kosova, već se uglavnom fokusira na najavu situacije koja pogoda lica i izuzete grupe, kao i postavlja zahtev za adresiranje njihovih pitanja.

Konstatacije iz belog pisama teže da utiču na podsticanje šire institucionalne javne rasprave na osnovu Evropske agende za socijalno obuhvatanje i doprinose formiranju politika u vezi ovog aspekta. Dokument ima za cilj da putem otvaranja i jačanja diskusije vodi ka specifičnim institucionalnim procesima koji će avanzirati agendu socijalnog obuhvatanja na Kosovu.

Konačno, belo pismo ima za cilj da doprinese težnjama Kosova za sveobuhvatno društvo sa mnogim mogućnostima za sve podjednako. Nadajući se da će socijalno obuhvatanje kao proces ojačati kapacitete Kosova za evropsku integraciju, Skupština Kosova je naročito zainteresovano za sticanje boljih praksi socijalnog obuhvatanja iz regionala i država članica Evropske unije (EU).

Stavovi Skupštine

Za Skupštinu Kosova, hitno adresiranje potreba lica i izuzetih grupa je od kritičnog značaja za jačanje socijalnog obuhvatanja na Kosovu.

Veće obuhvatanje se tesno povezuje sa sprovođenjem objektiva koje

¹ Belo pismo je dokument ili Izveštaj, koji obično izdaju državne institucije, koje prezentira ili adresira koncepte, politike, izazove ili probleme koji pomažu na informisanju i široj edukaciji za formiranje politika. Belo pismo nema obligativni karakter i kao takav ima konsultativan karakter. Izdavanje belih pisama je postala tradicija mnogih parlamentara i Vladi Evropskih država.

proizilaze iz Lisabonske strategije EU. Ova strategija ima za cilj da formira pozitivne među-postupke između povećane konkurenциje u ekonomskoj oblasti i zapošljavanju, sa potrebom socijalnog obuhvatanja, kao i poboljšanje blagostanja pogođenih pojedinaca i grupa unutar Evropskog društva. U ovom kontekstu, Skupština Kosova putem Rezolucije deklaracije milenijuma, usvojene 17. oktobra 2008. godine, kao i Rezolucije o prioritetima i strategiji Kosova za integraciju u Evropsku uniju, usvojena 26. februara 2009. godine, obavezalo se da će adresirati razne izazove integracionih procesa². Veće angažovanje za povećanje socijalnog obuhvatanja i ljudskog razvoja, jača napore Kosova na njegovom putu u pravcu integracije u Evropsku uniju.

Adresiranje ovih izazova je takođe značajno za stremljenje Kosova u pravcu postizanja Kriterijuma Laeken-a³ i Razvojne objektive Milenijuma⁴ (ROM). Međutim, Skupština je svesna činjenice da proces socijalnog obuhvatanja zahteva dugoročne napore, napori koji zahtevaju dobre mehanizme planiranja, sprovodenja i monitorisanja politika i druge finansijske obaveze.

Socijalno obuhvatanje je od posebnog značaja za Kosovo, zbog svoje gorke istorije, naročito zbog nepravdi i razaranja kojim se suočilo 1990 – tih godina. Kao posledica, veći deo stanovništva Kosova je pogođeno i osporena su mu osnovna prava, povezana sa jednom ili više dimenzija

² Rezolucija Deklaracije Milenijuma i prioriteti i strategije Kosova za integraciju u Evropsku uniju nalaze se u aneksu dokumenta.

³ Indikatori Laeken-a nalaze se u aneksu dokumenta.

⁴ 8 razvojnih objektiva Milenijuma nalaze se u aneksu dokumenta.

Mi, Narod Kosova,

Odlučni za izgradnju budućnosti Kosova kao slobodnu, demokratsku i miroljubivu zemlju koja će biti domovina svih svojih građana; Posvećeni za formiranje države ravноправnih građana, koja će garantovati prava svih građana, slobodu i ravноправност svih građana pred zakonom; Obavezujemo se da će Kosovo biti država ekonomskog blagostanja i socijalnog napredka;

...

Preamble Ustava Republike Kosova

socijalnog ili ličnog izuzeća. U ovim okolnostima, pre traženja političkog rešenja, institucionalni napori mora da se orijentišu na dva osnovna aspekta. Prvo, da se identifikuju pojedinci i izuzete grupe na Kosovu i drugo, da se utvrde razlozi koji utiču na izuzeće.

Koncept

Socijalno obuhvatanje je koncept koji teži da formira, očuva i ojača procese gde pojedinci i grupe, nezavisno od njihovih razlika, mogu da vode bolji život. Konstatovano je da se to može postići samo kada ljudi mogu da iskoriste svoj potencijal i budu korisnici socijalne mogućnosti na raspolaganju. Socijalno obuhvatanje podrazumeva proces koji omogućava svim pojedincima i grupama da se stvori mogućnost da imaju punu ulogu u svim aspektima socijalnog života. U cilju njihovog obuhvatanja, njima mora da se pruže sledeće mogućnosti:

- Obrazovanje prema potrebi i njihovom interesovanju;
- Zapošljavanje sa socijalnim osiguranjem;
- Lakši pristup javnim uslugama i opštinskim uslugama;
- Veza sa porodicom, prijateljima, poslom, lične interese i lokalnom zajednicom: i
- Da se čuje njihov glas.

U tom pravcu Skupština Kosova pozajmljuje definiciju *socijalnog obuhvatanja EU*, kao „proces koji garantuje da oni koji se nalaze u opasnosti od siromaštva i socijalnog izuzeća da dobiju mogućnosti i potrebne izvore za puno učešće u ekonomskom, socijalnom i kulturnom životu, da uživaju standarde života i blagostanja, to se smatra kao normalni standard društva u kojem oni žive. Ovaj koncept garantuje da će oni imati veće učešće na donošenju odluka sa uticajem da njihov život, kao i da imaju pristup u svoja osnovna prava“. U odnosu na ovu težnju proizilaze mnogi izazovi koji zahtevaju rešavanje na centralnom nivou, lokalnom ili na nižem nivou.

Agenda socijalnog obuhvatanja teži suprotstavljanje socijalnom izuzeću, pokušavajući da adresiraju socijalno rasformiranje, koje odvaja pojedince i grupe od socijalnih odnosa i institucija, onemogućavajući njihovo puno učešće u aktivnosti društva u kojom oni žive. Ovo izuzeće se događa zbog:

-Ometanja pristupa u formalne i neformalne mreže, budući da postoje barijere za značajno učešće u socijalni i institucionalni život.

-Nedostatka integracije među pojedincima i grupa kao rezultat razlika u jeziku, malih mogućnosti za obrazovanje, geografskih barijera ili socijalnih predrasuda u odnosu na ovu grupu građana.

-Materijalno postupanje koje je uglavnom rezultat siromaštva i ekonomske ugroženosti lica i grupa koje ne mogu da imaju pristup informacijama, socijalnim mrežama, procesima sa donošenje odluka ili zbog nedovoljnih finansijskih sredstava.

Ovi faktori zajednički ili pojedinačno utiču na neadekvatan pristup u socijalne i institucionalne procese, na prava i mogućnosti. Zatim, to rezultira pojavom prepreka na pružanju neophodne zdravstvene nege, kvalitetno obrazovanje, zapošljavanje, socijalne usluge, socijalno osiguranje, smeštaj, pravnu pomoć, kao i sa komercijalne usluge, kao banke i osiguranja.

Izuzete grupe

Socijalno izuzeće je proces kad pojedinci ili grupe pogodjene siromaštvom, nedovoljnim obrazovanjem, nedostatkom profesionalnih veština, fizičkih ili intelektualnih, prinuđeni su da žive na marginama društva.

To ih udaljava od mogućnosti za posao, prihode i obrazovanje, kao i udaljava od komunikacije i socijalnog umrežavanje. Još gore, nepovoljna socijalna situacija u kojoj se nalaze ograničava ih da utiču ili da se njihov glas čuje u odnosu na razvoj procesa odluka ili politika od kojih su pogodjeni, sa manje šanse da direktno utiču na poboljšanje njihovog života.

U ovom kontekstu, veliki broj građana Kosova čini u deo bar jedne kategorije izuzeća. Pojedinci ili izuzete grupe su osobe sa ograničenom sposobnosti, siromašnih, deca, omladina, starije osobe, romska, aškalijkska i egipćanska zajednica interno raseljenih, izbeglice i povratnici, dijaspora, porodice čiji su članovi nestalih tokom konflikta, veterani i ratni invalidi, politički zatvorenici, lica sa poremećajima post-traumatskog stresa, žene,

žrtve političkog nasilja, zlostavljenje žene tokom rata, beskućnici, homoseksualci, zavisnici narkotika i inficirani HIV/AIDS-om. U tom smislu, buduće inicijative socijalnog obuhvatanja mora da teže obuhvatanju pojedinaca i grupa koje pripadaju jednoj od ovih kategorija izuzetih.

Razlozi izuzeća

Veoma je teško napraviti razliku između uzroka i posledica socijalnog izuzeća. Međutim, *siromaštvo* se odnosi na oboje. Nedostatak materijalnih mogućnosti za egzistenciju mogu biti uzročnik marginalizacije pojedinaca i grupa, a takođe, nedostatak mogućnosti za obrazovanje i učešće u društvu mogu da vode ka siromaštву. Diskusije sa relevantnim stručnjacima na Kosovu su rezultirali utvrđivanjem uzročnika socijalnog obuhvatanja kao što je dole navedeno.

Siromaštvo je jedan od dominantnih uzročnika koji utiče na socijalno izuzeće. Siromaštvo na Kosovu je ostalo nepromenjeno od konflikta sa oko 45% siromašnih ljudi i 15% sa krajnjim siromaštвом⁵. U ovim okolnostima, deca i omladina, žene i starije osobe suočavaju se sa dodatnim poteškoćama, i u većoj su opasnosti od siromaštva u odnosu na druge grupe. Građani koji pripadaju jednoj od ovih kategorija ili imaju visok stepen nezaposlenosti ili niske prihode, a nemaju druge načine za sticanje prihoda.

Naročito, samohrane majke i starije žene imaju niže prihode, s toga se suočavaju sa većim siromaštвом. Ovim se povezuje i opasnost od siromaštva dece. Takođe, socijalno izuzeće u većini zemalja je u tesnoj vezi sa *starosnom dobјem*.

Porodična domaćinstva sa više od troje dece obično su siromašniji u odnosu sa porodicama koji imaju manje od troje dece. Zato i deca koja žive u ovim porodicama su siromašnija u odnosu na celokupno stanovništvo.

Nezaposlenost je drugi uzročnik socijalnog izuzeća, naročito dugoročna nezaposlenost. Opasnost od siromaštva se povećava sa povećanjem nezaposlenosti. To se često događa u kombinaciji sa drugim faktorima, kao što je nizak stepen kvalifikacije, starosna dob, kao i polna i kulturna pripadnost. Poznato je da je **Nezaposlenost žena i mladih** (15 do 24 godina) visoka, ali imajući u obzir globalnu krizu u poslednje vreme ova grupa je

⁵ Procena siromaštva na Kosovu 2008. godine Svetska Banka, Statistički zavod Kosova.
http://www.ks-gov.net/ESK/index.php?option=com_content&view=article&id=104&Itemid=92

više u opasnosti od siromaštva⁶.

Razlozi socijalnog izuzeća

Siromaštvo

Dugoročna nezaposlenost

Nedostatak pristupa javnim
službama

Etnički i kulturni faktori

Nizak stepen obrazovanja

Nedostatak civilnog popisa

Nedostatak infrastrukture

Interno raseljeni

Regionalna dimenzija

Pol

Starosna dob

Etnički i kulturni faktori takođe vidno utiču u odnosu na siromaštvo i socijalno izuzeće. Pojedine grupe ne većinskih zajednica, kao romska, aškaljiska i ekipčanska zajednica i IRL suočavaju se sa visokim stepenom siromaštva. Suočavajući se sa visokim stepenom nezaposlenosti, niskim nivoom obrazovanja, ili nedostatkom formalnih preduslova za realizaciju prava, pripadnici zajednica učestvuju ugroženim grupama. U tom kontekstu razlike u jeziku postaju barijere međugrađanske komunikacije, postajući prepreka za veće socijalno obuhvatanje. Takođe, neadekvatno korišćenje sistema pravosuđa i ograničen pristup

informaciji negativno utiču na obuhvatanje.

U socijalnom izuzeću utiču i **geografske barijere**. U pojedinim slučajevima opasnost od siromaštva je veći u regionima ili posebnim opštinama, koja nisu dobro povezana sa putnom infrastrukturom, dok u drugim slučajevima koncentrisano je u posebnim urbanim zonama koje su najsiromašniji delovi unutar velikih radova, koja, takođe, nemaju infrastrukturu za pristup u javnim službama.

Jedan poseban i specifičan aspekt za Kosovsku realnost, koji utiče u izuzeću jeste to da od 1981 godine nije bilo potpunog civilnog popisa. Kao rezultat nedostatka egzaktnih podataka i u ovom dokumentu se koriste osnovne procene po kojima na Kosovu živi oko 2.1 milion stanovnika. Ove procene dolaze iz različitih izvora, kao što je Statistički zavod Kosova, Svetska banka kao i druge agencije Ujedinjenih nacija, itd.

⁶ Statistika tržišta rada, Statistički zavod Kosova http://www.kshttp://www.ks-gov.net/ESK/index.php?option=com_content&view=article&id=104&Itemid=92

II. Poglavlje

Pristup u javnim dobrima i u životu zajednice

Socijalno obuhvatanje predstavlja jedan širok aspekt, stoga, razne zemlje su prihvatile različite pristupe u vezi sa sprovođenjem i praktičnim dostignućima koja se nadovezuju sa ovim konceptom. Zemlje članice EU-a, kolektivno su usvojile strategije koja pretendiraju da realizuju objektive koja se nadovezuju sa što većim socijalnim obuhvatanjem. Na sličan način, ovaj koncept je postao veoma značajan i potreban za zemlje koje pretendiraju da se integrišu u EU.

Kosovo ima ograničenih mogućnosti za realizaciju pretendiranih ciljeva za što veće socijalno obuhvatanje na nivou, u upoređenju sa državama članicama Evropske Unije, ali čini napore u svoja nastojanja na tom pravcu.

Politički život

Postoje razne prepreke koja zadiru na pojedince i grupe u kosovskom društvu, ograničavajući njih da oni uživaju realizaciju mogućnosti preko većeg pristupa u političkom životu. Među njima su žene, mlađi i stare osobe. Sistem kvota o zastupanju žena u Skupštini je samo jedan odvojivi mehanizam koji ima za cilj da poboljša što veći pristup žena, ili drugih grupa u političkom životu. Žene i mlađi imaju poteškoća u pristupu i u što većem uticaju u političkom i institucionalnom odlučivanju⁷. Na sličnom položaju se nalaze i ostale grupe, posebno građani koji su siromašni, koji nemaju pristup, ili mogućnost, da aktivno učestvuju u političkom životu, ili na informacije. Počev od tog stanja kao i nedostatka jedne sistematicne forme u osnaženju ovih pojedinaca i socijalnih grupa, postoji realna opasnost isključenja i njihovog ne obuhvatanja.

Informisanje

Pristup u službenim informacijama je garantovan Zakonom o pristupu u službenoj dokumentaciji. Činjenice pokazuju da sprovođenje tog zakona je solidno. Jedan specifičan izazov se pojavljuje kod zahteva za informacije o institucionalnim razvojima, od strane široke javnosti. Osim toga, postoje jedan veliki nedostatak u osvešćenje javnosti da uživaju prava koje su im data ovim zakonom. To dolazi iz činjenice da ima veoma malo zahteva za pristup u službenim dokumentima⁸. Pristup u informacijama u vezi sa

⁷Žene i mlađi nisu zastupljeni u potrebnom nivou na položajima odlučivanja u institucijama Kosova. Jedan takav zaključak je izšao iz sastanaka sa opštinskim službenicima i civilnim društvom po opština – Gnjilane i Mitrovica, novembar 2008.

⁸ Izveštaj o sprovođenju Zakona o pristupu u službene dokumentacije na opštinskom nivou, OSCE, novembar 2007.god. http://www.osce.org/documents/mik/2007/11/27791_sq.pdf

osnovnim pravima, zdravstvenim i socijalnim uslugama i mogućnostima obrazovanja, još je pod znakom pitanja zbog sledećih razloga:

- Ograničeni pristup u informacijama zbog ograničenog i nedovoljnog proširenja informativne tehnologije;
- Ne raspolaganje informacijama na sva tri službena jezika u pojedinim opštinama;
- Nedostatak pro-aktivnih metoda od strane institucija radi stizanja do već ciljanih grupa;
- Analfabetizam pojedinih grupa, a posebno među žena i zajednice Roma, zajednice Aškalija i Egipćana;
- Nedostatak pristupačne sredine za osobe sa ograničenim sposobnostima.

Pristup u informacijama je preduslov za obuhvatanje u tokovima života društva.

Mediji

Kosovska legislatura garantuje pravo za sve građane Kosova, bez razlike, da dobijaju i pružaju informacije na njihovom jeziku preko medija. Za šta više, legislatura osigurava pravo svim zajednicama da osnivaju medije na njihovom jeziku kao i pravo posebnog zastupanja u javnim medijima. Legislatura ispunjava najviše standarde u zaštiti slobode izražavanja i slobode medija.

Na Kosovu, aktuelno, dnevno se štampaju osam dnevних novina na albanskom jeziku, tri na srpskom kao i jedna na turskom jeziku. Kosovo ima najnižu normu tiraža dnevne štampe u Evropi⁹.

Osam dnevnih novina, zajedno, imaju dnevni procenjeni tiraž ne veći od 25000-30000 primeraka.

Od 114 licenciranih transmitora na Kosovu, 44 prenose na ne-većinskim jezicima (34 na srpskom jeziku, četiri na bosanskom, tri na turskom, dva na goranskom i jedna stanica na romskom jeziku). Dve stanice prenose na ravnopravan način na albanskom i srpskom jeziku. Na Kosovu funkcionišu i tri televizijske platforme –zemaljske, preko satelita i kablovske.

⁹ Helsinski monitor: Sigurnost i ljudska prava, 2007, br.2

<http://www.uio.no/studier/emner/hf/imk/JOUR4330/h07/Zweeden%20The%20State%20of%20media%20in%20Kosovo.pdf>

Nezavisno od toga, pojedinci ili socijalne grupe se suočavaju sa naglašenim nedostatkom u pristupu i zastupanju u javnim medijima, kao i u kvalitetnim programima za sve bez razlike¹⁰. Programi koji pretendiraju nevećinsku audijenciju u okviru Radio Televizije Kosova (RTK), i dalje čini manje od 15% prenosa, to je nivo koji sa zahteva zakonom. Sa druge strane, prenos javnog kanala RTK ne stiže pokrivati još 11% kosovske teritorije, odnosno zone u okolini Dragaš i Hani i Elezit (G. Janković). S ciljem poboljšanja opšte situacije, osnivan je jedan fond u okviru Kabinetra premijera koji ima za cilj da podeli grantove za medije manjinskih zajednica. Do sada¹¹, potrebnii finansijski izvori nisu podeljeni za tu namenu.

Postoje i druge prepreke koja sprečavaju realizaciju što boljeg pristupa za sve. Pojedinci ili grupe koji žive u dalekim predelima suočavaju se brojnim poteškoćama u pristupu elektronskim medijima, zbog nedostatka finansijske održivosti. Takođe postoji jedan nedostatak pristupa informacijama zbog materijalne i finansijske nemogućnosti, kao i ograničenih mogućnosti za raspolaganje tehnologijom od strane građana.

Lokalne zajednice i ugrožene grupe nemaju pristup u medijima kako bi izrazili svoja viđenja i probleme, građani koji žive pod ograničenjima električne energije, onima nedostaje oprema i tehnologija za informisanje, obuhvatajući tu i jedan veliki broj porodičnih gazdinstva, koja zbog finansijskih poteškoća, obrazovnih i infrastrukture, ne mogu pridobiti od pristupa informacijama, u medijima ili Internetu.

Civilni popis

Stvaranje jednog sveobuhvatnog civilnog registra, integrisanog i efikasnog na celom Kosovu jeste jedan od izazova ka socijalnom obuhvatanju na Kosovu. Civilni popis, kao jedno osnovno pravo, daće njima status državljanstva i prava koja proizilaze bivajući državljanin. Civilni popis je preduslov za učešće u društvu. U suprotnom, nedostatak popisa, ne dozvoljava svim građanima da na adekvatan način uživaju njihova osnovna prava, obuhvatajući tu i pravo na glasanje. Diljem Kosova ima ljudi kojima i dalje nedostaje upis u registar rođenja. Pojedinci i grupe ugrožene u tom smislu, među ostalima su i raseljena lica, oni koji žive u dijaspori, deca, građani koji pripadaju manjinskim zajednicama, kao i

¹⁰ Sa satanska sa opštinskim zvaničnicima i civilnom društvom u Opštini Mitrovica, novembar 2008. godine.

¹¹ Stanje medijskih sloboda, Opservacije Preporuke, OSCE, 2006
http://www.osce.org/documents/rfm/2006/07/10767/_en.pdf

osobe sa ograničenim sposobnostima¹².

U takvim okolnostima, svi građani, bez razlike, se suočavaju sa poteškoćama i sa izuzimanjem iz socijalnog života i institucionalnih razvoja. Činjenica da su oni nepostojeći za zakonski sistem čini njihov obuhvatanje još više komplikovanijem.

Javna uprava (administracija)

Najveće obuhvatanje ugroženih pojedinaca i grupa iz manjinskih zajednica još nije postignuto u celosti. Na dva nivoa, na lokalnom i centralnom nivou

- 19,89% od rukovodećih položaja na centralnom nivou zauzimaju žene,
- Na opštinskom nivou ima ukupno 7,83% žena,
- U svim rukovodećim položajima unutar javne uprave, 14,36% su žene,
- Manjine u javnoj upravi su zastupljene sa oko 12%.

javne uprave, žene, osobe sa ograničenim sposobnostima i pripadnici manjinskih zajednica ostaju ispod potrebnog nivoa zastupljenosti. Na položajima odlučivanja te grupe su u jednoj još manje favorizirajućoj situaciji.

Jedan dobar deo efikasnosti usluga u javnoj upravi podiže se i jača uz povećanje još veće

socijalne obuhvaćenosti. Strategija i Akcioni plan Vlade o reformi javne uprave 2009 – 2011 adresira potrebu za stvaranje potrebne institucionalne infrastrukture kako bi dovelo do veće efikasnosti u službama javne administracije. Vlada je odvojila 6 miliona eura za sprovođenje tog Akcionog plana 2006-2009. Ova strategija ima u svom fokusu obuhvatanje ugroženih pojedinaca i grupa.

Sad za sad građani manjinskih zajednica čine 11,5% civilnih službenika na centralnom nivou i 12% na lokalnom nivou. Cilja se da njihovo zastupanje bude uvećano i dalje u narednim godinama. Veže obuhvatanje građana iz manjinskih zajednica u institucijama Kosova je preuzeta obaveza i stalan je proces.

Više pažnje treba pridodati obuhvatanju ugroženih pojedinaca i grupa kao što su žene, mladi i osobe sa ograničenim sposobnostima. Put za brži razvoj

¹² Kancelarija za Demokratske institucije i ljudska prava, OSCE
http://www.osce.org/odihr/item_2_19838.html

karijere mlađih u javnoj upravi će motivisati, posebno, dobro obrazovane pojedince i one diplomirane van zemlje i koji se vraćaju, borave i rade za svoju zemlju.

PRAVA

Zakonski okvir protiv diskriminacije na Kosovu sastavljen je od značajnih delova direktiva zajednice EU-a. Međutim sproveđenje anti diskriminirajući mera ostaje slabo i nedovoljno.

Unutrašnje suđenje ratnih zločina je rukovođeno jedino od međunarodnih sudija i tužilaca. Pojedina suđenja se nastavljaju i da su brojni slučajevi pod istragom. Ima na stotine nerešenih slučajeva. Približno oko 240 drugih slučajeva za nestala lica su rešena, dok 1940 osoba se i dalje vode kao nepronađeni¹³. To čini situaciju izuzetnom. U jednom društву proizišlog iz sukoba, traženje pravde kao rezultat unutrašnjih suđenja ratnih zločina može biti jedna snažna motivacija da se živi, da bi se postalo ponovno aktivnim u socijalnom životu i u obnovi zemlje, za sve one građane koji su preživeli takve zločine.

Razočarani i nezadovoljstvo od nedostatka pravde sa sudskega procesa i konstatacije slučajeva o nestalim licima, može voditi da jedan broj građana bude marginalizovan i samog isključivanja od socijalnog života i društva. Za šta više, to može voditi ka stvaranju jedne nove grupe ugroženih koji će imati potrebu za zasebno obuhvatanje.

Na hiljade nerešenih slučajeva ili na iščekivanju ostaju po sudovima, što odslikava i neefikasnost sudskega sistema Kosova, uticajući negativno, na taj način, u što većem socijalnom obuhvatanju.

Sa druge stane, zakonski sistem Kosova ima potrebu da uspostavlja posebne procedure za maloletnike koji dolaze u sukobu sa zakonom i da se uvode koncepti i nove institucije koje imaju za cilj

Na početku oktobra 2008 godine, ukupan broj civilnih slučajeva, ne rešenih, po opštinskim sudovima na Kosovu je iznosio 160.447 predmeta. Nema sistem delovanja za izvršenje svih sudskeh odluka. Dalje, više od 36 hiljada krivičnih predmeta još su nerešeni po sudovima“.

¹³ Izveštaj o progressu Evropske komisije, novembar 2008

http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/press_corner/key-documents/reports_nov-2008/kosovo_progress_report_en.pdf

reformisanje sistema krivičnog pravosuđa da bi se obezbedilo usklađivanje istog sa međunarodnim i evropskim standardima o ljudskim pravima.

„Na početku oktobra 2008 godine, ukupan broj civilnih slučajeva, ne rešenih, po opštinskim sudovima na Kosovu je iznosio 160.447 predmeta. Nema sistem delovanja za izvršenje svih sudskeh odluka. Dalje, više od 36 hiljada krivičnih predmeta još su nerešeni po sudovima“.

Decu treba tretirati humano, i sistem pravosuđa mora da ima usredsređeni pristup prema deci, specijalizirani i multi-disciplinirani pristup.

Ne efikasno funkcioniranje pravosudnog sistema na Kosovu oživljava socijalna nezadovoljstva i ponekad, stvara jednu sredinu gde se krši zakon.

KULTURNI ŽIVOT I CIVILNO DRUŠTVO

Među-kulturni dijalog (muzika, pozorište, umetnost, religija, javne debate) ostaje i dalje slab. Među kulturne aktivnosti među zajednicama su se dogodila jedino na nivou NVO-a, koja imaju za cilj da podižu mostove iznad prepreka što dele zajednice, ali, tako nešto se dogodilo samo do jedne ograničene mere. Nezavisno od toga, tako reći u potpunom nedostatku među kulturnog dijaloga, svaki građanin Kosova je potaknut od takvog razvoja.

Približna je procena o tome da postoje oko 500 aktivnih NVO-a koja rade u raznim socijalnim oblastima, ekonomskim i političkim. Organizacije civilnog društva u zemlji sastavljene su, uglavnom od manjih organizacija koja su često zavisne od kratkoročnih finansiranja od jednog donatora, posebno one na opštinskim nivoima. Organizacije civilnog društva su uglavnom jedno-etničke, međutim, takođe, ove organizacije razvijaju nedovoljan nivo saradnje. Postoji potreba za

Svaki 6 Kosovar je aktivan na jednom ili drugom nivou u organizacijama civilnog društva, 10% kao članovi, 5% kao dobrovoljci i 2% kao zaposleni.

Izveštaj ljudskog razvoja za civilno društvo, 2009.g.

snaženjem mreža između NVO-a.

Saradnja između sektora civilnog društva sa javnim sektorom i sa sektorom biznisa nije zadovoljavajući. Za šta više nedostaje jedna strategija vlade za razvoj sektora civilnog društva, posebno u oblasti javnog finansiranja za NVO, ili stvaranja poreskih olakšica za biznise koje finansiraju delatnosti i projekte koji se primenjuju od strane NVO-a. Saradnja između institucija i civilnog društva je od suštinskog značaja u avanziranju agende radi socijalnog obuhvatanja.

Administrativni, finansijski i rukovodeći kapaciteti organizacija civilnog društva su jako neravноправна, i posebno su slabe na opštinskom nivou. Od životnog značaja jeste da se grade i ojačaju kapaciteti lokalne NVO-a, odnosno njihove sposobnosti za udruživanje, umrežavanje i lobiranje kako bi održavale regionalni razvoj Kosova. Mali broj NVO-a koja se razlikuju u kapacitetima, imaju potrebu da se povećaju kako bi se rangirao taj sektor društva, kao jedan agent promene i razvoja kosovskog društva.

ZDRAVSTVO

Stanje zdravstvenih usluga na Kosovu je pod negativnim uticajem od brojnih faktora: istorijski faktor koji se karakteriše sa neuspesima tipičnog socijalističkog sistema koji je podlegao neuspesima i političkim diktatima što su rezultirali sa preprekama u pristupu i adekvatno obuhvatanje za većinsko stanovništvo; razaranja i štete tokom ratnog perioda 1997-1999. Nakon 1999 godine dogodila se široka rehabilitacija i duboka reforma sistema što je propraćena nedostatkom kapaciteta za obnovu i efikasnu reformu.

I pored toga da fizički pristup u zdravstvenom staranju je veoma visok, pristup u zdravstvene usluge ostaje ograničeno i da ovaj sektor zасlužuje veću pažnju.

Zdravstveni sistem Kosova je zaostao u razvoju i nedostaje dovoljno i održivo finansiranje. Investicije za zdravstvo predstavljaju samo 3% BNP-a što je ispod proseka u regionu.

Pokazatelji u zdravstvu i ishrana na Kosovu su daleko od susednih zemalja i

onih iz EU-a. Prosečan životni period za muškarce je 69 godina a za žene 71 godina što je ispod proseka u regionu. 20 od 1000 novorođenčadi umiru nakon rođenja, dok 35 od 1000 novorođenčadi ne doživljavaju prvu godinu njihovog rođenja. Jedna trećina dece ispod 5 godina pati od nedostatka vitamina A, i jedno od 10 dece pate od hronične loše ishrane. Stepen

Na Kosovu nema
dovoljnog održivog
finansiranja u zdravstvo

smrtnosti majki je 28 na 100 hiljada što ostaje iznad korespondentnih pokazatelja iz Zapadnog Balkana¹⁴. Stanje mentalnog zdravlja dece, žena, majki i ljudi koji pate od post-traumatičnog stresa ne adresira se na adekvatan način.

U principu, svi građani Kosova imaju pristupa u zdravstvenom staranju i pored toga da u praksi to nije slučaj. Ali, ima i slučajeva kada pojedinci i grupe imaju ograničen pristup u zdravstvenim suštinskim uslugama kao što je imunizacija¹⁵. Zdravstveni troškovi i troškovi za lekove koje treba kupiti pojavljuju se kao barijera u pristupu na zdravstvenom staranju.

Slabo javno finansiranje u zdravstvu prenosi troškove kod pacijenata i kod korisnika zdravstvenih usluga, što utiče direktno na njihovom osiromašenju. Najviši troškovi, koji troše iz svojih džepova za zdravstvo su troškovi za lekove, kako one esencijalne, takođe i one koji se traže tokom bolničkog tretiranja, troškovi za dijagnostiku kao i neformalni troškovi koji se čine od strane osoblja da bi se obezbedile zdravstvene usluge.

Koincidencija neformalnih isplata često se pripiše, bar delimično, niskim platama za osoblje zdravstvenog staranja. Manjinske zajednice, često puta imaju dodatne poteškoće u pristupu zdravstvenim uslugama, kao i građani koji žive u siromaštvu, žene, deca, stare osobe, osobe sa ograničenim sposobnostima, veterani i PŽBV.

Potrebno je dalje i permanentno angažovanje da bi se obezbedilo integrisanje zdravstvenom sistemu.

¹⁴ Izveštaj Perinatalno stanje na Kosovu za god. 2000-2008. Ministarstvo zdravstva, maj 2009.

¹⁵ Izveštaj Upravljanje decom, UNICEF, 2008.

Socijalna pomoč

Građani često nisu informisani na adekvatan način o svojim pravima, o mogućnostima pristupa socijalnoj pomoći i socijalnim uslugama koja se nude. To je uglavnom zbog institucionalnog organizovanja koji se smatra veoma kompleksim i nedovoljno prijateljski prema korisnicima. Na razvoju pružanja socijalnih usluga postoje veliki izazaovi u vezi postepene decentralizacije nadležnosti od centralnih institucija, kod opština. Opštine nemaju dovoljne kapacitete i fondova radi pružanja kvalitetnih socijalnih usluga¹⁶. Osim toga na oba nivoa, na centralnom i lokalnom nivou nedostaje kvalifikovani kadar¹⁷.

Na Kosovu postoje neke šeme finansijske pomoći: šema socijalne pomoći, penzijska šema sa posebnim potrebama, za ratne invalide i njihove članove, penzijske šeme za ostarele ljude, osnovne penzije za one koji plačaju doprinos, penzije za invalide i penzijska šema za radnike Trešće. Preko ovih šema socijalne pomoći obuhvaćena su 300.000 lica ili 15% kosovske populacije koja ima potrebu za socijalnu pomoč¹⁸. Ali nema šeme socijalne pomoći za posebne kategorije koje su isključene kao što su zlostavljeni žene tokom konflikta i za bivše političke zatvorenike u prošlim decenijama.

Postoje solidni kriterijumi sistema socijalnog blagostanja zasnovanim na zakonu ali često se ne sprovode na dovoljan način i u merljivim indikatorima koji poizilaze iz realnog života nedostaje podrška¹⁹. Što se tiče programa socijalne pomoći postaje kao problem poboljšanje kategorisanje građana i grupa koje imaju potrebu za socijalnu pomoć. U kvantitetnom smislu programi socijalne pomoći su oskudni. To je razumljivo kada se uzimaju u obzir materijalni kapaciteti i fiskalna potroživanja zemlje. U šemama socijalne pomoći postoje tri identifikovane slabosti. Najpre, programi imaju nisko pokriće u kvantitetnom smislu a to se dešava delimično zbog oskudnog fiskalnog prostora. Drugo, vrednost zarade porodični ekonomija koje su korisnici socijalne pomoći nije idenksovano i revalorizovano radi prikazivanja ekonomskih razlika u zemlji, u prvom redu inflacija indeksa cena što je ostalo otvoreno i zaostala u realnom smislu od godine do godine. Treće kao posledica niskog pokrivanja slabe kategorizacije i veoma niske zarade, uticaj socijalne pomoći u asetnom poboljšanju socijalnog blagostanja i na uvlaženju siromaštva smatra se kao nedovoljno.

¹⁶ Putokaz za održivo upravljanje , 2008.

¹⁷ Izvešta progresa Evropske komisije , novembar 2008.

¹⁸ Strateški dokument o izradi socijalnih politika 2009.-2015. Ministarstvo rada i socijalne pomoći

¹⁹ Iz susreta sa opštinskim zvaničnicima i civilnom društvom u opštinama Mitrovica i Gnjilane, novembar

Penzijski sistem je u finansijskom smislu neodrživ za to što je stepen nezaposlenosti visok i neformalno zapošljavanje i dalje nastavlja da bude kao normalna pojava. Aktuelni sistem penzijskog osiguranja predstavlja se kao vulnerabilan u uticaju na globalnu finansijsku krizu. Isto tako nema zakonskog okvira koji bi povezivao aktuelni sistem sa penzijskim sistemom bivše Jugoslavije u kojem je kosovska populacija plaćala doprinos 10 ljećima.

Zapošljavanje

Stepen nezaposlenosti na Kosovu (smatra se da je oko 45%) je največa na Zapadnom Balkanom. Prema anketi radne snage gotovo polovina aktivne snage radnika je nezaposlena. Ova stopa za ljude i izuzetne grupe je vidno veća od proseka zemlje. Stopa nezaposlenosti za žene i mlade je u trendupovećanja. Stopa nezaposlenosti kod žena je iznad 55% i za 17% veća nego kod muškaraca. Nezapošljenost mladi (između 15 -24 godina) je posebno visoka²⁰. U strukturi dobi nezaposleni, 64% pripadaju starosne dobi od 20 – 24 godina. Svake godine 30.000 omladinaca stupaju u redovnima za posao a tokom jedne godine najviše 15.000 novih radnih mesta se stavljuju na raspolaganje. Čitava ova grupacija je stavljena u opasnosti u pravcusiromaštva. Međutim postoji podaci koje sugeriraju veliki broj lica registrovanih kao nezaposleni, mogu biti aktivni u neformalnoj ekonomiji.

Nivo nezaposlenosti

	Total	Muškarci	Žene	Mladi od 25.godine	dugoročno
nezaposlenost	43.6 %	38.5%	55.2%	70%	37.1%

Izveštaj progrusa Evropske komisije 2008. godine

Kosovo nema sveobuhvatajuću strategiju na kojoj bi se zasnivali politika i specifični planovi u postizanju ciljeva koji teže ka većem zapošljavanju. Ponuda za zaposlenje ostaje niska a kvaliteti i sposobnosti aktivne radne snage uvek nisu uskladu sa potrebama koja ova ponuda traži. Sadašnje stanje Kosova otežava zakonske mogućnosti radi finaliziranja međunarodnih dogovora za sezonsko zapošljavanje.

Opasnost od siromaštva je u više struko veća za nezaposlene. Osim toga svi nezaposleni radnici ne žive u siromašnim porodičnim ekonomijama a isto

²⁰ Izveštaj o ljudskom razvoju, UNDP-2006. godine

tako nisu svi nezaposleni siromašni ljudi. Durgim rečima dok nezaposleni siromašni ljudi u kvantitetnom smislu čine najveću grupu među siromašnjima, stopa opasnosti da budu siromašni je veća za nezaposlene. Dominirajući uslovi slabog tržišta rada objašnjavaju ono što se sumnja da je trend povećana u delu neformalnog zapošljavanja. Sa druge strane za nezaposlene trajanje ne zaposlenosti je duga. A za zaposlene realne plate gotovo su ostala ne izmenjene u poslednjim godinom.

U slučaju Kosova, ključni sektori gde generisanje zapošljavanja može da se očekuje da budu visok obuhvačaju transport i infrastrukturu saobraćaja, gradnje, usluge i poljoprivrede. Poseban naglasak treba stavljati na poboljšanju klime investicija za mala i srednja preduzeća, posebno stavljajući na raspolaganje redovno električno energiju i poverljivo snabdevan.

Javna administracija ne postiže da u kontinuitetu sugerise odgovarajuće sprovođenje postojećeg zakonodavstva u radu. Imajući u obzir velike relativne okvire neformalne ekonomije, veliki broj nezaposlene nisu svesni a nisu ni u poziciji da ostvaruju njihova prava na posao. Sindikati ostaju slabi i prava na rad uopšte ne poštuju se²¹. Zakon o radu koji bi moglo da poboljša stanje radnika, još nije usvojen od strane Skupštine Kosova. Privatni sektor koji čini srce svake dugoročne održive strategije za smanjenje nezaposlenosti, je u stalnom porastu ali traži se bolja okoljina za njegov dalji razvoj.

Obrazovanje

Izveštaj o objektivima razvoja milinejuma 2006 o Kosovu, ukazuje na alarmantnu nisku stopu pred školskog upisa. Samo jedan u deset male dece pohađaju pred školske aktivnosti a ovi aktiviteti vidno utiču na razvoj dece i na kasnije postizanje redovnog obrazovanja. Situacija sa predškolskom edukacijom posebno je teška u ruralnim oblastima i na takav način ova deca zaostaju još na početku njihovog opštег formisanja.

Postoji prošireno ubedjenje da kvalitet školovanja uopšte je slab. Kao posledica rezultati učenja za mnoge dece često su niži tako da oni napuštaju školu. Škole, posebne škole u urbanim zonama nastavljaju da rade u četiri smene zbog nedostatka adekvatnog prostora. Fizičko stanje školske

²¹ Izveštaj progrusa Evropske komisije, 2008. godine

infrastrukture je slaba tako da škole nemaju pristupačne zgrade nemaju pratećeg prostora za učenje i rekreaciju a nemaju ni nastavne materiale i opremu.

Pristup dece sa posebnim potreba i ograničenim sposobnostima je još komplikovanije zbog nedostatka adekvatne infrastrukture, nedostatka nastavnih sredstava i specijalizovanih učitelja²². Devet od desetoro dese sa posebnim potrebama ne pohađaju školu. Pripadnici manjinskih zajednica isto tako nemaju učitelje, knjige i potrebne materijale koje bi njima omogućili obrazovanje

na njihovom maternjem jeziku²³. Često oni se s u o č a v a j u s a problemima pristupa visokom obrazovanju.

Preko pomoći donatora, Vlada je nastavila da investira u treniranju i prekvalifikaciji sa fokusom na mlade, pripadnike manjinskih zajednica, žena i lica sa ograničenim mogućnostima.

Edukacija isto tako igra značajan ulogu u stanju zapošljavanja. Oko 66.50% sa univerzitetskim obrazovanjem su nezaposlena a oni sa srednjom obrazovanjem samo 50% od njih su zaposleni. Broj nezaposlenih koji imaju formalnu obrazovanju je samo 14%.

²² Iz susreta sa opštinskim zvaničnicima i civilnom društvom u opštinama Mitrovica i Gnjilane, novembar 2008.

²³ Izveštaj o objektivama razvoja milenijuma za Kosovu, UNDP – 2006. godine

Veza između obrazovanj ai siromaštva je realna. Incidencija siromaštva u porodicama gde domaćin je neobrazovan ili sa niskim nivoom obrazovanja je više puta veća nego u porodicama čiji je domaćin obrazovanja. To se dešava čjer obrazovanje imaju bolje šanse za zapošljavanje i za veće plate. Različito od objektiva EU za učenje tokom čitavog života, situacija u obrazovnom sektoru Kosova ima i dalje velike probleme i nedovoljne rezultate. Budžet za obrazovanje nije dovoljan da bi se suočio sa velikim brojem omladinaca, sa paralelnim sistemom obrazovanja i sa slabim kvalitetom nastavnog procesa na čitavom Kosovu.

U odnosu na druge zemlje regije, Kosovo zaostaje sa procentom građana koji uspešno završavaju univerzitetske studije. Međutim, procenat upisa studenata na univerzitetima je u povećanju u zadnjem godinama zahvaljujući otvaranju velikog broja privatnih univerziteta²⁴. Evidencije isto tako utvrđuju da performansa Kosova u vezi sa pohađanjem osnovnog i srednjeg obrazovanja je visoko. Upis na primarnu edukaciju je 95% i oko tri u četiri dece registruju se u srednjem i visokom obrazovanju. Međutim ovi

rezultati skrivaju potencijalne poteškoće u stvaranju populacije sa dobrim obrazovanjem. Broj učenika koji napuštaju školu i dalje je visok.

²⁴ Istraživanje socijalnog obuhvaćenja, UNDP 209. godine

Razlozi su različiti ali u glavnom se vežu sa materijalnim uslovima. Procenjuje se da 33% učenika školu napuštaju zbog ekonomskih razloga koji se direktno povezuju sa siromaštvom, a 15% od njih zbog toga što su trebali da počnu rad i da zarade sredstva za život. To je izraženje u seoskim zonama.

Finansije

Bankarsko izuzeće – Transakcije pristup - bankama (usluge bankarskih transakcija posebno) smatra se da je univerzalna potreba. Nedostatak pristupa ili korišćenje ove finansijske odredbe ima negativne efekte na kojoj bi se socijalno obuhvaćenje može da se štiti na kontinuiran način, to se dešava zato što pristup bankarskim uslugama je glavni ključ za pristup drugim finansijskim uslugama (krediti/ štednja). Nedostatak ovog pristupa sprečava pristup tržištu i rezultira se sa nejednakim mogućnostima za obuhvaćenje i razvoj, prema tome kao posledica tome može da bude povećanje rizika siromaštva. Pošto nije dovoljan pristup bankarskom računu radi kvalifikacije kao „finansijski obuhvaćen“ mogu se uzeti u obzir sledeće stope radi adresiranja većeg uključenja; 1) bez bankarskog računa koje uopšte su ljudi bez bankarskog računa, 2) marginalni bankarski računi, građani sa depozitnim računom inemaju mogućnosti elektronskog plaćanja a nemaju isplatnu kartelu ili ček. Isto tako mogu biti ljudi da imaju ove kapacitete ali ih koriste malo ili uopšte, i 3) ,potpuni bankarski paket, su građani koji imaju pristup velikom gamom usluga gankarskih transakcija što su pristupačne za njihove potrebe i za sociološko - ekonomsko stanje.

Iuzeće od kredita – kredit je glavno finansijsko sredstvo radi olaškanja pristupa na materijalnim dobrima ili za potrošnju koja proizilazi mesečni budžet, kao što su oprema (Npr. Vozilo, smeštaj, nameštaj, garancije za kiriju), kao i za mogućnost samo zapošljavanja putem stvaranja sopstvenog biznisa. Predložena iskustva o mikro kreditnim šemama sa ponuđačima bez profita dokazuju na pozitivan socijalni uticaj da mali kredit i pristupačan može da pridonosi porodičnim ekonomijama. Preko omogućenja povoljnijeg statusa ovog finansijskog sredstva, znači obuhvaćenje mikro kreditom stvorili bi se preduslovi za: poboljšanje kretanja i komunikacije, poboljšanje kvaliteta stanovanja poboljšanje stanja zapošljavanja u porodičnim ekonomijama i na porast mogućnosti za obrazovanje.

Nedostatak pristupa ili korišćenja ove finansijske odredbe može imati negativni uticaj na socijalnom uključivanju na različite načine: 1) nedostatak pristupačnim kreditima onemogućuje pristup na nekim materijalnim dobrima preko kojih može se postići minimalni standard života i može se stinimatičirati i smanjiti nivo blagostanja i samopouzdanja; 2) nedostatak pristupa pristupačnim kreditima može da prouzrokuje nedostatak samo zapošljavanje i mogučnosti biznisa, može da povećava debalans budžeta porodične ekonomije na duži rok, i 3) može da dovodi do preteranog zaduženja, a preterano zaduženje može da dovodi do finansijskog i socijalnog izuzeća.

Bankarski krediti za privatni sektor Kosova povećani su ali interesna stopa ostala je veoma visoka i to na 10.4% što je percepcirane kao smetnja pristupu kredita²⁵.

Izuzeće od siguranja danas neke vrste osiguranja u organizovanju modernih društava su značajni a neke od njih su obavezne (npr. Osiguranja za korišćenje vozila ili da bi završili neki posato). Međutim nema nijedne jasne definicije o tome koje vrste osiguranja smatraju se suštinske kako bi da svakako ih nema, može se smatrati izuzetim u finansijskom smislu. U slučajevima kad osiguranje je obavezno za pristupe u nekim uslugama, blagi pristup i korišćenje treba da se smatraju kao deo jednog cilja radi obuhvaćenja. Sredstva osiguranja u cilju penzije su upovećanju zbog poznatih poteškoća državnih sistema blagostanja.

Ekonomsко okruženje (foto)

Broj registrovanih biznisa na Kosovu je u povećanju. A nesigurnost oko regulatornih politika, troškova i finansijskog pristupa biznisima stvaraju probleme. Više od 80% novih investicija finansirani su iz sopstvenih izvora. Glavni naglašeni razlozi za nedostatak podrške od zvaničnih pozjamica bile su veoma visoke norme interesa. I pored toga što su nove taksene norme stupilo na snagu od 1. januara 2009, 70% percepciranih biznisa naznačili da taksene norme su veoma visoke i svaki drugi biznis smatra da su pravilnici o radu su veoma ograničavajući. Korišćenje sudova radi rešavanja imovinskih pitanja i dalje ostaje nedovoljan. Korupcija i

²⁵ Izveštaj progrusa Evropske komisije, 2008. godine.

nesigurnost nad imovinskim pravima ostaje velika prepreka za ekonomski delatnosti, delimično zbog zakonskih sporova a delimično zbog nesigurnih spiskova zemljišta ili zbog gubitka katastra biznisa. Uopšte, nedostatak vladavine zakona sprečava razvoj biznisa.

Interesne norme za biznise

Interesne norme za banku na iznos	PCB	RBKO	BKT	BPB	NLB	BEK	TEB
€ 10,000	15.6	14%	14%		14%	14%	-
€ 25,000	13.8	14%	13.5		14%	14%	-
€ 50,000	13.2	13.5	13%		14%	14%	-
€ 100,000	NEG	13.5	12.5		14%	14%	-

Institut Gap, 2009

Slaba infrastruktura transporta i telekomunikacije ometa proširenje aktivnosti privatnog sektora. Mnoge male i srednje preduće (MSP) pate od ograničenog pristupa online uslugama (na internetu). Nedostatak transporta kao i usluge koje se povezuju sa informativnom tehnologijom

ometaju pristup kosovskih biznisa tržištu EU i ograničavaju zarade od regionalne tržišne integracije. Tehnološka ekonomska baza ostala je veoma slaba. Struktura preduzeća u glavnom se sastoji od mikro preduzeća. Gotovo polovina svih biznisa su biznisi koji se bave kupom prodajom na veliko i malo proceni od prerade ishrane, izgradnja i druge socijalne i lične usluge. Neformalna ekonomija je i dalje velika koja utiče na konkurentnu sposobnost privredi. Poljoprivreda i dalje pati od nerešenih pitanja imovinskih prava i niskih nivoa kapitalnih investicija. Kao posledica, Kosovo nije u stanju da koristi svoj potencijal radi zamene uvoza svojim proizvodima koje je u stanju da ih proizvodi. Tako zemlja je zaostala u proizvodnji ne prerađeni i prerađenih prehambeni artikala. Ovo može da bude snažan trgovinski mehanizam ali isto tako i za zapošljavanje koji bi uticao na smanjenje spljašnih i trgovinskog deficit-a ali i na generisanje radnih mesta.

Poljoprivredni sektor Kosova ima poseban potencijal za razvoj u ruralnim zonama, gde živi najveći broj stanovništva (oko 60%). Trenutno ovaj sektor doprinese samo 30% na Domaćem bruto produktu (DBP) godišnje²⁶. Ova povezanost između poljoprivrednog sektora, stanovništva u ruralnim zonama, i privrednog razvoja je vrlo značajan i treba biti više naglašen kada se odlučuje o vladinim troškovima ili naporima za reformisanje ovog sektora. Nedostatak političkog vlasništva, kombinovano i sa veoma teškim budžetskim preprekama kao i nedostatak dovoljnih finansijskih izvora, ometalo je sprovođenje vladinog programa za poljoprivredni i ruralni razvoj 2007-2013²⁷.

Javne usluge

Smeštaj i imovina (uključujući i poljoprivredno zemljište) u pogledu socijalnog obuhvatanja zaostaju. Postoji nagomilani problemi u vezi sa imovinskim odnosima: otvoreno ignorisanje protiv građevinskih dozvola i urbanističkog planiranja nezavršeni proces imovinskih pretenzija posle konflikta kao i preduzete procedure ekproprijsanja od strane opština u cilju izgradnje javne infrastrukture nisu uspešne u obaveštavanju i nadoknadu vlasnika imovine kao rezultat toga je pristup u kvalitetnom smeštaju što je jedan izazov.

Socijalno obuhvatanje usko se nadovezuje sa mogućnošću pravednog

²⁶ Domaći brutoprodukt (DBP) po glavi stanovnika na Kosovu prema statističkom zavodu Kosova je oko 1612 € dok na regionu Kosovo upoređuje se na najnižem nivou. DBP Kosova je skoro 4 puta niži od Makedonije, Bosne i Hercegovine i Albanije.
http://www.ks-gov.net/eskl/index.php?option=com_content&view=article&id=73&itemid=59

²⁷ Plan za poljoprivredni ruralni razvoj 2007'2013 za Kosovo, Ministarstvu poljoprivrede, šumarstva i ruralnog razvoja.

ostvarivanja, punog i efikasnog prava vlasništva. Aktuelno na Kosovu postoji mnogobrojni izazovi koji oštećuju ostvarivanje pravo vlasništva od svih građana svuda na Kosovu bez ikakve razlike. Ovakvo stanje odnosi se sa potrebom za poboljšanje zakonodavstva u toj oblasti kao i infrastrukture koja omogućuje efikasno ostvarivanje ovakvog zakonodavstva. Ne svi građani imaju mogućnosti da budu bezbedni od raznih zloupotreba dokumentacije vlasništva, ili da imaju mogućnosti da koriste usluge jednog savremenog katastarskog sistema i registracije njihovog vlasništva.

Drugi značajni aspekt je i eksproiroisanje na neadekvatan način budući da je eksproiroisanje nekorektna i arbitarna od strane institucija ugrožava pravo vlasništva kao neotuđivo pravo demokratskog društva. Sdruge strane obuhvatanje se nadovezuje i sa efikasnošću sprovodenja zakona za gradnje od strane građana, budući da ilegalno izgradnje oštećuju prava građana na visokom nivou. Prvi korak kojeg treba preduzeti i adresirati ove izazove su ispravljanja u zakonodavstvu, infrastrukturi kao i povećanje odgovornosti kada je reč o obavljanju javnih funkcija od strane angažovani zvaničnika u toj oblasti²⁸.

Romska, aškaljijska i egipčanska zajednica nisu još obuhvaćena. Još postoje

²⁸ Korupcija u upravljanju imovine / minažiranje imovine na Kosovu Transparency International, 2008: <http://www.u4.no/helpdesk/helpdesk/query.cfm?id=175>

neformalna boravišna mesta, koja pružaju uslove štetne za život.

Protivrečnosti između različitog zakonodavstva u toj oblasti i raznim akterima na čelu odlučivanja i preduzimanja mera, mogu dovesti u nemogućnosti pristupa smeštaja i imovine (uključujući i poljoprivredno zemljište) odnosno izuzetak pojedinih grupa kao što su raselena lica romske, aškalijije i egipčanske zajednice.

Prvi koraci koji bi adresirali ove izazove su poboljšanje zakonodavstvene infrastrukture kao i povećanje odgovornosti kada se radi o obavljanju javnih funkcija od strane angažovanih zvaničnika u toj oblasti.

Snabdevanje elčektričnom energijom ostaje nepouzdan faktor na Kosovu, posebno u ruralnim sredinama i dalekim krajevima. Prekidi električne energije su veoma česti. Sprovođenje mera renovisanja glavnih uređaja u površinskom kopu lignita je neophodan, pripreme za blagovremeno otvaranje rundika u jugozapadnom delu Sibovca kao i poboljšanje prikupljanja naplate i isključenje nezakonitih potrošača su od velokog značaja na Kosovo.

Prikupljanje fondova za sprovođenje programa Kosova o efikasnosti energije i regenerisajućih izvora ostaje veliki izazov. Postoji nedostatak razvojne prilagodljive infrastrukture i investicije u distributivnoj mreži. To negativno utiče na snabdevanju električnom energijom ruralnih zona a posebno dalekih.

Održiv i redovan pristup u snabdevanju sa električnom energijom pružalo bi solidnu osnovu za normalan razvoj u mnogobrojnim oblastima društvenog života, posebno u prostoru biznisa.

Ogroman deo stanovništva izveštava da je lišen u mnogobrojnim dimenzijama. Npr. pojedini su materijalnm pogledu siromašni i da nemaju pristup na pijaču vodu u svojim porodicama i na potrebnim hidrosanitarnim instalacijama. Samo 79.1% domaćinstava na Kosovu imaju pristup na pijaču vodu i vodovodu²⁹ ostali nemaju pristup na telefonskim linijama ili namaju kupatilo u porodici³⁰ Usluge zajednice su vrlo značajne za ekonomski razvoj.

²⁹ Istraživanja socijalnog obuhvatanja UNDP, 2009

³⁰ Prema istraživanju socijalnog obuhvatanja, , UNDP, 2009, oko 40% domaćinstava imaju pristup u fiksnoj telefoniji, dok 82% od njih poseduju mobilne telefonije.

III. Poglavlje

Izuzete grupe

Grupe u većoj opasnosti od izuzetka

Grupe izuzetaka suočavaju se sa raznim oblicima pretnje, uključujući ovde siromaštvo i izuzetaka. Ove grupe raspolagaju sa raznim resursima, ali uopšte nedovoljne da se suočavaju sa ovim pretnjama. Povredljivost ne odnosi se samo na njihovom pripadnosti ili porekлом pojedine grupe; to je pitanje suočavanja sa pojedinim opasnostima za građane koji su izuzeti.

Pored siromaštva, ljudi mogu se naći u pozicijama izuzetaka počev od nedostatka registracije stanovništva od 1981 godine, nedostatka dovoljnih statističkih podataka, civilne registracije, zatim i zbog nedostatka mogućnosti obrazovanja, lična bezbednost neodgovarajuća (fizička), slab smeštaj, ili slab pristup u zdravstvenom osiguranju, fizičke nesposobnosti, mentalne, ili emocionalne; godišnje dobe ili porodično stanje (npr. osamljeni roditelji). Ovako može se izraditi i sprovoditi jedan celokupni list povredljivosti i za posebne osobe i za posebne grupe.

Medu ovim grupama koji su posebno ugroženi od siromaštva i izuzetaka su ogromne porodične privrede, žene, deca, osobe sa ograničenim sposobnostima, osobe poremećenim sa post-traumatičnim stresom, romske, aškalijske i egiptanske zajednice, raselena lica unutar zemlje, izbeglice i povratnici, kao i diaspora. Nedostatak obrazovanja kao i nezaposlenost su dve najznačajnije teme koje vidno utiču kod svih ovih grupa.

Osobe sa ograničenim sposobnostima

Osobe sa ograničenim sposobnostima boluju od mnogobrojnih izuzetaka: adekvatan pristup dece sa posebnim potrebama u kvalitetno obrazovanje, nedostatak pristupa u socijalnoj šemi pomoći zbog nepovoljnih kriterijuma i minimalne mogućnosti zapošljavanja. Pristup u inofrmacijama i socijalna prava su posebno otežane za osobe sa ograničenim sposobnostima, uglavnom zbog nedostatka javne infrastrukture radi obaveštavanja istih³¹

Žene

Žene boluju od mnogobrojnih izuzetosti. One imaju nizak nivo obrazovanja, manje mogućnosti zapošljavanja, suočavanje sa ranijim

³¹ Sa susreta sa opštinskim zvaničnicima i civilnog društva u opštinama Mitrovica i Gnjilane, novembar 2008.

udajama, kao i u pojedinim slučajevima, sa vrednostima, tradicijom i ne favorizujućem stereotipima. Uprkos zakonodavnih kvota u pojedine oblasti one još se suočavaju sa rodnomdiskriminacijom, pogotovo u pristupu odlučujućih pozicija i u ekonomskom životu.

U pojedinim slučajevima žene su subjekt nasilja u porodici i trgovine ljudskim bićama. Žene češće puta su subjekt ekonomske diskriminacije kao i nedostatka u pristupu na prihodima ili kapitalu. Samo 2% od ukupnog broja kredita je podeljen ženama. Samosvećivanje za ženska prava u društvu je nizak.

Deca

Život deteta na Kosovu karakterizuje se slabim zdravstvenim tretmanom, nedostatak u pristupu predškolskog vaspitanja, slab kvalitet obrazovanja, rano naspuštanje škole uglavnom zbog potreba za rad održavajući njihove porodice, kao i udaje u ranijim godinama. Rad deteta ostaje jedan od glavnih problema, budući da siromaštvo i izuzetci su glavna obeležija mnogobrojnih porodica sa mnogobrojnim članvima a posebno sa mnogobrojnom decom i žene kao jedine hraniteljke porodice. Siromaštvo kod dece je veća uporedo sa ukupnom stanovništvom. Deca sačine jednu trećinu stanovništva koja živi u krajnjoj siromaštvo (16,7%)³²

Raspoređeni budžet za zaštitu prava deteta je nedovoljan za postizanje cilja. Stepen smrtnosti novorođenih na Kosovo ostaje na najvišem nivou.³³ Zaštitni mehanizmi su nepovoljni za zaštitu dece iz nasilja, trgovine decom, radnika, radi povećanja uključenje dece sa posebnim potrebama i dece koji pripadaju ne večinskoj zajednici, po gotovo na obrazovanje. Predškolsko obrazovanje nije obavezajuće, i češće puta je slabog kvaliteta. Zakoni o socijalnim i porodičnim uslugama se ne sprovode, a u pojedinim slučajevima su kontradiktorni, posebno u vezi sa adaptacijom i staranje za decu.

Romska, aškalijska i egipčanska zajednica

Romska,aškalijska i egipčanska zajednica suviše su opterećeni dugovima – njihvoi neisplaćeni računi za opštinske komunalije prekoračuju preko 12 puta njihove mesečne troškove. Porodično domaćinstva su nagomilisane sa neisplaćenim računima za električnu energiju, snabdevanje sa vodom i za

³² Siromaštvo dece na Kosovu UNICEF, unverzitet York, i Social policy Research Unit, 2008

³³ Izveštaj obektive razvoja mileniuma, UNDP 2006

smeštaj. Pohađenje u školi od učenika romske, aškalijske i egipčanske zajednica je na niskom nivou na svim nivoima obrazovanja. Bolji pristup na kvalitetno obrazovanje češće puta je preduslov za povećanje zaposlenosti a i zbog tog razloga i za potencijal dohodaka.

Žene ovih zajednica imaju manje mogućnosti zapošljavnaja i slab pristup kapitalnim dohodcima nego muškarci. To njima nemoguće poboljšanje siromaštva i kvaliteta njihovog života. Stepen nezaposlenosti u načelu je vrlo visok kod romske, aškalijske i egipčanske zajednice nego kod većinske zajednice. Zapošljavanje građana od ovih zajednica je usredsređen u trgovini, poljoprivredu, građevinarstvo i u raznim opštinskim uslugama. Savladava zapošljavanje sa niskim kvalifikacijama koji je usko povezan sa niskim prihodima, slabog kvaliteta rada, i slabe socijalne zaštite kao i zapošljavanja. Samo zapošljavanje je manje zakonit između njih.

Ograničeni pristup u bankarskim financijama je ozbiljno ograničen. Zajmoprimaloci češće puta su spremni da dobijaju kredite zbog nedostatka istorije kredita i kolateralnog nedostatka (koji su glavni problemi za siromaštvo uopšte, ne samo za romsku, aškalijsku i egipčansku zajednicu). Godine starosti je pristupaćan manji faktor na njihovo zapošljavanje. Lokacija je jedan značajan elemenat nezaposlenosti; godišnje doba takođe su značajni, budući da romi, aškalčije i egipčani uključuju se u poljoprivrednim sezonskim poslovima (žetve i vršidbe) i prolećne (useva).

Zdravlje i uslovi hranjenja, razne percepcije pretnje i stanje smeštaja su značajni aspekti povredivosti. Romska, aškalijska i egipčanska zajednica imaju nendostatak u pristupu zdravstvenih usluga, uključujući porodičnu medicinu, i češće puta ne mogu se suočiti sa visokim cenama lekova. I nedostatak potrebne dokumentacije njihovog identiteta i zdravstva je naglašena prepreka za pomenute zajednice.

Raseljena lica unutar zemlje

Raseljena lica unutar zemlje sačine grupu sa visokim rezikom povredivosti imajući u vidu da se ova lica suočavaju se sa visokim opasnostima i neobičnim, sa posebnim naglaskom siromaštva i socijalnih izuzetaka. Raseljena porodica obično se suočavaju sa manjim mogućnostima

zapošljavanja ili sa preprekama za pristup osnovnim uslugama. U pojedinim slučajevima oni imaju nedostatak civilnog stanja registracija, lične karte, i dr.)³⁴ Raseljene porodice imaju tendenciju da upadaju u duboko siromaštvo. Stepen siromaštva između raseljenih lica su takoreći dvostruko viša nego u gradovima dok u ruralnim zonama izgđela da oni dobijaju veću podršku od porodične mreže i način njihovog života.

Radnici raseljenih lica su veoma zastupljeni u sektorima manuelnog rada sa nižim kvalifikacijama, i oni su pod – zastupljeni u zapošljavanju u javnom sektoru. Takođe raseljena lica se suočavaju sa ograničenim mogućnostima za samozapošljavanje i u pristupu na kreditima zatim postoje tendencije da se podržavaju u porodici i u drugim nezvaničnim izvorima kreditiranja. Raseljena lica takođe imaju manje izglede da imaju zemljište u njihovom vlasništvu. Ogroman deo njihovih porodičnih privreda dobijaju razne pozajmice za poboljšavanje i renoviranje kuće i to se može objasniti predomišljenjem banaka radi davanja kredita.

Nezaposlenost između mlađih je nešto veći između raseljenih porodica. Stepen nezaposlenosti za žene raseljenih porodica je mnogo veći nego kod muškaraca, i taj stepen još je veći zavisno od njihove etničke pripadnosti.

Podaci pokazuju da se raseljena lica suočavaju sa situacijom neizvesnom za smeštaj. Većina žive u kolektivnim smeštajnim uslovima za raseljena lica sa ograničenom infrastrukturom vodovoda i kanalizacije pod predviđenim standardima. Ovi uslovi, i činjenica da su takva mesta češće puta ne ispunjavaju uslove za život, što to znači da raseljena lica imaju manje osnovne porodične stvari, kao što je nameštaj i knjige.

Pristup u informativnoj tehnologiji i komuniciranja češće puta su ograničeni i neadekvatni. Stepen zdravstvenog stanja kod raseljenih lica je veoma nizak. Pojedine značajne polne razlike postoje i u vezi sa evidencijom hroničnih bolesti; žene su više napadnute od hroničnih bolesti. Raseljeni imaju više šanse da boluju od neuroze i raznih traumatoloških, psiholoških opterećenja zbog raseljenja. Ogromni fizički rasponi zdravstvenih objekata, niski dohodci i nedostatak potrebne dokumentacije identiteta, ogromne su prepreke za pristup u zdravstvenim službama za reseljene porodice. Nedovoljno porkiće vaksinisanjem (češće

³⁴ Raseljeni romi i imovinsko pravo Jose-Maria Arraiza and Linda Öhman. Forced Migration Review. <http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR32/43-45.pdf>

puta zbog nepotrebne dokumentacije identiteta, nedostatku kartica imunizacije) je utvrđujući faktor povredivosti, posebno za raseljene dece.

Deca raseljenih porodica posebno su izloženi nepravdama zbog opasnosti obrazovanja zbog nedostatka škole ili jezičkih smetnji. Hronične bolesti, nedostak potrebne odeće, kao i netolerancija od lokalnih stanovnika mogu da povećaju postojeće poteškoće. Kada su deca zainteresovana za pohađanje škole, imaju psihološke i praktične smetnje za pohađanje škole. Pojedina deca žive u siroštiju, ostali su pod porodičnom starateljstvom a pojedina žive kod bližnjih ili dalekih rođaka. Opasnosti od zloupotrebe takođe su prisutni a do danas, obroci na školu nisu bili deo programa obrazovanja. U međuvremenu ovi opasnosti su prisutni za celo stanovništvo, ali one mogu biti posebno teški za raseljenu decu.

Osobe sa poremećenim post–traumatičnim stresom

Nije dovoljno jasno do koje mere su identifikovane osobe koja boluju od postraumatičnog stresa. Konflikt je dodirao posebno mentalno i psihološko bolesne. Njihova uznemirenja upućuju na jedan ili na drugi način, ali smatra se da postoje jedna grupa ljudi koje boluje iz različitog nivoa prekrivenog post-traumatičnog stresa koji se reflektuje kroz mnogobrojnih načina depresije. U mnogim slučajevima to nije poznato ni prihvatljivo.

Velike porodične privrede

Profilizacija siromaštva na Kosovu pokazuje da siromaštvo porodičnih gazdinstva sa više od 7 članova je nešto veća nego kod porodičnih domaćinstava sa 1-3 člana³⁵

Izuzev veličine porodice, sastav porodice predstavlja dodatnu obavezu u poboljšanju socijalnog stanja. Porodična gazdinstva sa mnogobrojnim zavisnim članovima (deca, starci, osobe sa ograničenim sposobnostima), nego odraslih članova koji su zaposleni sa većem stepenu siromaštva upoređenju sa porodičnim gazdinstvima sa mnogobrojnim poraslim osobama nego zavisnih osoba. Porodično gazdinstvo sa ženama kao domaćice, porodično gazdinstvo sa mnogobrojnom decom i zastarelim su u posebnoj opasnosti od izuzetaka.

³⁵ Procena siromaštva 2007, Svetska banka

Izbeglice i povratnici

Broj izbeglica koji se očekuje da se vrate u njihovim kućama na Kosovu je vrlo visok. Socio-ekonomski otežani uslovi i nizak standard života, karakterizirana sa visokim stepenom nezaposlenosti, kao i sa nižim šemama socijalne pomoći, otežava da se osigurava održiva reintegracija onih povratnika na Kosovu. Nedostatak mogućnosti zapošlavanja na Kosovu, kao i dugoročni prekid za tržište rada, može biti opterećenost za njihove uslove.

Dijaspora

Broj kosovskih građana koji žive van računa se da je više od pola milijona. Oni koji su rešili njihov status smeštaja suočavaju se sa poteškoćama kako bi posedovali dokumentaciju Kosova. Oni se suočavaju sa poteškoćama za realizaciju njihovih prava za posedovanje lične dokumentacije zbog nemogućnosti da budu fizički prisutni u kancelarijama koja izdaju ovu dokumentaciju.

10% stanovništva živi u višečlanim porodicama sa 8-9 osoba, i 12% sa 10 ili više osoba.

Nedostatak proaktivnih metoda kako bi se stiglo kod glasača van Kosova, kao i nedostatak informacija, nije pružala ovom delu stanovništva mogućnost kako bi učestvovali na glasanju.

IV. Podglavlje

Dodate dimenzije izuzetosti

Regionalna dimenzija

Koncept socijalnog obuhvatanja vidno se karakterizuje i od regionalne dimenzije. U regionalnom aspektu socijalno obuhvatanje kao konceptat implicira razvoj politika obuhvatanja u jednoj geografskoj zoni koja zteva posebno prilogođavanje u spornoj zoni. Iz ovoga proizilazi da (1) politike na nacionalnom nivou mogu biti neadekvatne ili manje efikasne nego prilagođeni izbori unutar regionala ili dobrog definisanog lokaliteta, i (2) izazovi obuhvaćanja koje treba adresirati i da imaju multisektoraljni karakter, i kao takvi zahtevaju konsistentan i integrисан odgovor.

Lokalni problemi često su povezani sa tenzijama, konfliktima ili podelu u lokalnim zajednicama, posebno na etničkim i verskim podelama. To može da stavi u opasnost politiku i programe koje se koncentrišu na identitet i pripadnost grupe. Ovaj pristup ističe sveobuhvatne multisektoralne odgovore za izazove uključivanja u jednu geografsku određenu zonu, često sa akcentom na poljoprivredni sektor. Obuhvaćanje u zonama često zamenuje ruralni razvoj sa sprečavanje kriza ili tema obnove nakon konflikta. Bilo kako bilo ona sadrži razvojnu multi sektoralnu i geografsku osnovu (nasuprot tematskoj). Podrška i aktivno uključivanje lokalnih zajednica su često bili preduslovi za uspeh i vidljive rezultate projekata zasnovanih u zonama.

Uopšte, nejednakost ruralna – urbana kao i regionalna na Kosovu je niska, ali pokazuje znakove povećanja, posebno u ruralnim zonama. Kao što se očekivalo, urbana nejednakost, pošiljke iz vani očigledno povećavaju nejednakost, jer je primećeno da porodice koje ekonomski su stabilnije imaju više pošiljka iz vani.

Migracija ostaje jedan od efektivnih mehanizama za smanjenje siromaštva na Kosovu. Dok se migracija nastavi, Kosovo se može podržati na pošiljke iz vani, koje štite veliki deo stanovništva od siromaštva. Ali je jasno da razvojna strategija koja se zasniva na pošiljkama nije ni poželjno ni održljivo. Razlozi su mnogi, ali tri treba pomenuti. Jedan je da emigranti se menjanju. Prolaskom vremena, kada emigranti se smeste u zemlji – domaćin, veze sa njihovom „domovinom“ imaju tendenciju pada. Ova

tendencija ubrzano se nastavlja i na naredne generacije.

Drugi razlog je da politika zemlje – domaćina se menjaju. To je veoma dirljivo za Kosovo., jer određen broj zemalja EU-e koje imaju najveći broj emigranata sa Kosova su zatvorili svoje granice ili su pretili da će to uraditi. Poslednji razloge je, jer finansijska sredstva iz vani, koji su u biti privatni transferi, ne mogu biti efektivni zamjenici za izvore financiranja koje se generišu unutar zemlje koje financiraju javne investicije u infrastrukturu, ljudskom kapitalu, socijalnim uslugama i tako dalje. To znači da postoji potreba za tranziciju od visoke zavisnosti od migracije i finansijska sredstva iz vani.

Aktuelno, oko 1.5 miliona kosovara kažu da imaju najmanje jednog člana porodice koji je emigrant. Ako uporedimo, samo 13% stanovništva prima socijalnu asistenciju, koja fokusira na najsiromašnije grupe. Deo stanovništva koji ima porodicu van zemlje, takođe izveštavaju o većim nivoima konzumiranja i ocenjuje se da su manje siromašniji. Ove konstatacije sugerisu da bez migracije, stepen siromaštva bi bio mnogo veći i više koncentrisan u ruralnim zonama. Tako da svaki napor za drastično reduktiranje u aktuelnim modelima migracije ima potencijala da ugrozi dobrobit stanovništva Kosova, da proširi ruralnu – urbanu ne jednakost koja je već aktuelna u dobrobiti i sa mogućnošću da odvede u neodržljivost, posebno u ruralnim zonama.

Stepen siromaštva u ruralnim zonama je viša u odnosu na urbane. Štaviše, ruralne porodice imaju mnogo manji pristup snabdevanjem pijaćom vodom iz vodovoda, adekvatnu sanitariju i centralno grejanje u odnosu na urbane porodice. U urbanim zonama 88.3% domaćinstva su povezana sa vodovodom, dok u ruralnim zonama samo 59.1%. Takođe, zna se da kvalitet vode, kvalitet zdravstvenih usluga i kvalitet života su niži u ruralnim zonama.

U stvari dokaz od migracije unutar zemlje govori da siromašni se kreću iz ruralnih u urbane zone u cilju omogućavanja što boljih mogućnosti za život. Urbane zone imaju više mogućnosti za bolji život. Urbane zone su u boljem položaju, iako su finansijska sredstva iz vani manje u odnosu na ruralne zone. Osim otklanjanja potrebe za međunarodno migriranje, urbano renovisanje će uzeti dugo vremena do rešavanja teških problema u

ruralnom razvoju. Posebno, najveći tokovi migracije ruralnog – urbanog može smanjiti dalju fragmataciju zemljišta, poboljšaće poljoprivredni produktivitet i ruralnu dobrobit.

Dimenzija životne sredine

Stanje životne sredine usko je povezano sa siromaštvom i osnovnim ljudskim pravima. Svaki negativni uticaj na životnu sredinu izaziva direktnu štetu na ljudski život. Zagušen vazduh, nedostatak pijaće vode, i degradacija ekosistema ozbiljno oštećuju zdravstvo stanovništva. Mnoga hronična oboljenja, među njima i bolest raka koja je vidljivo povećana u poslednje vreme može rezultirati od ovih negativnih razvoja. Globalno grejanje direktno utiče na izmenu atmosferskih uslova koji mogu rezultirati sa setvom i žetvom u ruralnim zonama. Problemi životne sredine izazivaju poteškoće za grupe i mnoge građane, a posebno siromašne. Siromašni nemaju mogućnosti da se brane od efekta zagadenog vazduha, pokriju zdravstvene troškove, pristupe sistemu pijaće vode ili da počnu sa ponovnom setvom na svojim zemljištima, koja služe kao jedino sredstvo prihoda. Ti izazovi stavljuju u opasnost njihovu dobrobit, koje je i osnovno pravo svakog lica.

Aneks 1

Tekst rezolucije Deklaracije Milenijuma Republike Kosovo

Skupština Republike Kosova,

Osnivajući novu, suverenu državu, i učvršćujući funkcionalnu demokraciju;

Ponovo potvrđujući odredbe Ustava Republike Kosovo o njenoj dužnosti da postupa u skladu s principima I vrednostima međunarodnih konvencija;

Pozdravljajući napore Ujedinjenih nacija za bolji, pravedniji, mirniji i napredniji svet i u cilju davanja aktivnog doprinosa tim naporima;

Prihvatajući da će usvajanje Milenijumske deklaracije, iz koje proizilaze milenijumski ciljevi razvoja, pomoći daljem napretku svih razvojnih procesa na Kosovu;

Prihvatajući da je agenda milenijumskih ciljeva razvoja Ujedinjenih nacija u skladu sa evropskim integracijama, potvrđujući na taj način naša stremljenja ka evropskim integracijama;

U uverenju da će ostvarenje milenijumskih ciljeva razvoja ojačati buduću

regionalnu i međunarodnu saradnju;

U dobroj nadi da će poboljšanje dobropitvi svih građana Kosova putem postizanja milenijumskih ciljeva razvoja pomoći zemlji da postane izvor stabilnosti u regionu;

U duhu sa svim zemljama koje su usvojile Milenijumsku deklaraciju i u stremljenjima ka dostizanju milenijumskih ciljeva razvoja;

Na sednici održanoj 17. oktobra 2008. godine usvaja sledeću:

Skupština Republike Kosovo

1. Prihvata Milenijumsku deklaraciju, po tekstu rezolucije Generalne Skupštine UN-a, A/RES/55/2 odobrene 8-og septembra 2000;
2. Poverava Vladi Republike Kosova da se angažuje u globalnim parnterstvima i pozdravlja međunarodnu podršku u mobilizaciji napora i resursa ka ostvarenju milenijumskih ciljeva razvoja;
3. Ohrabruje centralne i lokalne vlasti Republike Kosovo,

međunarodne organizacije, civilno društvo i privatni sektor da se uključe u proces ostvarenja milenijumskih ciljeva razvoja do 2015. godine;

4. Obavezuje se da usvoji neophodan pravni okvir na osnovu kojeg će se osnovati potrebne politike koje će omogućiti ostvarenje milenijumskih ciljeva razvoja po odrazu na nacionalni plan razvoja;

5. Obezbeđuje odgovarajuće mehanizme i institucionalne kapacitete, kao i finansijska sredstva u svrhe pospešivanja ostvarenja milenijumskih ciljeva razvoja;

6. Održava godišnju plenarnu sednicu u cilju vođenja diskusije o ostvarenom napretku ka milenijumskim ciljevima razvoja, na osnovu izveštaja Vlade Republike Kosovo;

Aneks 2

Tekst rezolucije o prioritetima i strategijama Kosova za integraciju u Evropsku Uniju

Bazirajući se na član 65 (1) Ustava Republike Kosova i pravila 31 Pravilnika o radu Skupštine, Skupštine Republike Kosova, na plenarnoj sednici održanoj 26. februar 2009. god. na predlog Komisije za Evropske Integracije, usvojila sledeću

REZOLUCIJU

O PRIORITETIMA I STRATEGIJAMA KOSOVA ZA INTEGRACIJU U EVROPSKU UNIJU

Imajući u vidu strateški cilj i potpunu saglasnost institucija Republike Kosova i njegovih građana za integraciju Kosova u Evropskoj uniji;

Imajući u vidu izgradnju države, bazirane u vladavini zakona, održivo privredom i funkcionalnom demokratijom ravnopravnih mogućnosti za sve, u skladu sa vrednostima i načelima evropske porodice;

Izražavajući spremnost institucija Republike Kosova za ispunjenje evropskih standarda, kao uslov za članstvo u Evropskoj uniji;

Ceneći dosadašnju saradnju institucija Republike Kosova sa Evropskom unijom i sa međunarodnom prisutnošću na Kosovu i obavezujući se za još

tesnu saradnju u budućnosti;

Ceneći među parlamentarnu saradnju između Skupštine Republike Kosova i Evropskog parlamenta i obavezujući se za još tesnu saradnju;

Uzimajući u obzir dosadašnja dostignuća u Procesima pratećeg mehanizma za stabilizaciju i pridruživanja, iniciranih u 2004. godini te svesni o izazovima koji nas očekuju za postizanje Sporazuma za stabilizaciju i pridruživanja ka potpunom članstvu u Evropskoj uniji;

2 Bivajući svesni o utvrđenim kriterijumima od strane Saveta Evrope u Kopenhagi, 1993. godine, u Madridu, 1995. godine, koje su suštinske za članstvo u Evropskoj uniji;

Imajući u vidu i ocene koje su proizašle iz Izveštaja o progresu Kosova za 2008. godinu, koji je pripremljen od strane Evropske komisije, uzeto uopšte, oni su realni, kao i potrebu da se tretiraju izazovi koji stoje na tom izveštaju; Ceneći to da primaran cilj Republike Kosova za 2008. godinu jeste avanziranje svih procesa za evropske integracije, sa posebnim naglaskom za postizanje pozitivnih procena iz Izveštaja o fizibilitetu od strane Evropske Komisije.

Bazirajući se na Akcioni plan o Evropskom parnterstvo Kosova na zakљučke plenarne sednice od 11. decembar 2008.godine kao i dugoročnoj orijentaciji Kosovskih institucija za članstvo u Evropskoj uniji, Skupština Republike Kosova

1. Potvrđuje preuzetu obavezu institucija Republike Kosova za ispunjavanje traženih standarda za integraciju u Evropsku uniju;
2. Obavezuje se da će intenzivirati napore na ispunjenju zahteva iz Procesa za stabilizaciju i pridruživanje koji vode na potpisivanju Sporazuma za stabilizaciju i pridruživanje;
3. Nastavlja sa preuzetim obavezama za garantovanje potpuno primenjivanje načela za vladavinu zakona, postojanje demokratskih institucija, zaštite ljudskih prava i prava manjina, konkurentne privrede i slobodnog tržišta, kapaciteta da se suočavaju sa pritiscima konkurenkcije i tržišnim snagama unutar Evropskoj unije, sprovođenje glavnih principa iz Acquis Communautaire, kao i saradnja sa drugim zemljama iz regiona, kako je utvrđeno u Kriterijumima iz Kopenhagena 1993. godine, i Madrida iz 1995. godine;

4. Potvrđuje spremnost institucija Republike Kosova za produbljene saradnje sa Evropskoj unijom i međunarodnom prisutnošću na Kosovu, s ciljem ojačanja položaja Kosova u procesima Evropskih integracija;
5. Zahteva od svih institucija Republike Kosova da koordiniraju njihove napore ka ispunjenju utvrđenih preporuka u „Izvešaju progrusa o Kosovu za 2008. godinu, propočaćenog sa Saopštenjem Evropske komisije, upućene Evropsku parlamentu i Savetu Evrope o „Strategiji proširenja i glavnih izazova 2008 -2009. god. „, kao glavni dokument za evropsku integraciju Kosova.
6. Smatra se među glavnim prioritetima za 2008. godinu, za sve institucije Republike Kosova, jeste ojačanje Evropske dimenzije na Kosovu, što će uticati na postizanju pozitivne procene od strane Evropske komisije u Izveštaju fizibiliteta;
7. Izražava spremnost za još tesnu saradnju između Skupštine Republike Kosova i Evropskog parlamenta u svim nivoima;
8. Ostaje opredeljena za postizanje vladavine zakona preko reformi sistema sudstva, dopune institucionalnog okvira i sprovodenje svih zakona koji su osnovani u načelu „niko nije iznad zakona“;
9. Konstatuje se izvanredan značaj stabilnosti na Kosovu i zahteva od Vlade Republike Kosova da proširi svoj autoritet na celom teritoriju s ciljem integrisanja svih zajednica u Kosovskom društvu;
10. Naglašava da je ekonomski razvoj glavni prioritet i izražava punu podršku za sve ekonomske, javne i privatne aktere radi privlačenja direktnih stranih investicija, koja će rezultirati stvaranjem mogućnosti za zapošljavanje i transparentno okončanje procesa privatizacije;
11. Zahteva od Vlade Republike Kosov da intenzivira njene napore u reformi javne administracije, bazirajući se u načelu jedna javna savremena administracija, i efikasna, bez političkog umešanja.

12. Zahteva od institucija Republike Kosova da preduzimaju odlučujuće postupke radi borbe protiv negativnih pojava, kako bi se ispunili zahtevi iz Poglavlja o pravdi, slobodi i sigurnosti iz Izveštaja o progresu za 2008. godinu za Kosovo, obuhvatajući korupciju, organizovanje kriminal i fiskalnu evaziju;
13. Angažuje se za zajedničke strategije sa Vladom Republike Kosova radi realizacije Evropskih standarda u unutrašnjem tržištu, kako se utvrđuje u Izveštaju o progresu za 2008. godinu za Kosovu, obuhvatajući konkurenčiju, edukaciju, istraživanje, javne nabavke, carine i poreze;
14. Angažuje se za zajedničke strategije sa Vladom Republike Kosova za realizaciju Evropskih standarda iz sektorijalnih politika, kako su utvrđene u Izveštaju o progresu za 2008. godinu za Kosovu, kao što su politike za energiju, životnu sredinu, industriju, mala i srednja preduzeća, transport, informisanje i medije, statistiku, finansijsku kontrolu, poljoprivredu i ribarstvo;
15. Zahteva od parlamentarne Komisije za Evropske integracije za ispunjenje zadataka i obaveza koje su proizašle iz zaključaka sa plenarne sednice od 11. decembra 2008. godine za analiziranje, planiranje, izveštavanje i nadziranje sprovođenja Akcionog plana Skupštine Kosova o izazovima iz Izveštaja o progresu za 2008. godinu za Kosovu. Takođe, poziva sve parlamentarne komisije da se angažuju u potpunoj realizaciji Akcionog plana;
16. Angažuje se za jednu koherentnu strategiju i usaglašavanje zakonodavne agende o saradnji između institucija Republike Kosova, posebno uz uzimanja u obzir izazova koje proizilaze iz Izveštaja o progresu za 2008. godinu;
17. Poziva Vladu Republike Kosova da redovno i na sadržaj način upozna Skupštinu Republike Kosova o postignutom progresu i da komunicira sa institucijama Evropske unije;
18. Posvećena je za nadziranje procesa o sprovođenju gore

navedenih obaveza za institucije Republike Kosova.

1. Indikator Laeken-a

Br.	Indikator
1	Stepen relativnog siromaštva
1.a	Stepen relativnog siromaštva <i>prema porodicama</i>
1.b	Stepen relativnog siromaštva po intensitetu rada porodice
1.c	Stepen relativnog siromaštva <i>prema vrsti aktivnosti</i>
1.d	Stepen relativnog siromaštva prema statusu stanovanja
2	Linija e relativnog siromaštva (u ilustrovanim vrednostima)
3	Izveštaj kuintila o prihodima
4	Nivo ponavljanja opasnosti od siromaštva
5	Provalija relativnog siromaštva
6	Regionalna kohezija
7	Stepen dugoročne nezaposlenosti
8.a	Stanovništvo koje živi u nezaposlenim porodicama: deca
8.b	Stanovništvo koje živi u nezaposlenim porodicama: adoleshenti
9	Oni koji se rano udalje sa školovanja, ne obrazuju se i ne osposobljavaju više
10	Zdrava dugovečnost
11	Zdravstveno stanje, deklarisano po nivou potrošnje
12	Koncentracija oko linije siromaštva
13	Stepen siromaštva koje se trenutačno uračunava
14	Stepen relativnog siromaštva <i>pre socijalnih transfera keš-u</i>
15	Koefficijent Gini
16	Stepen neprekidnog siromaštva, (prihodi manje od 50% od proseka stanovništva)
17	Stepen siromaštva kod zaposlenih
18	Deo dugoročnog nezapošljavanja
19	Stepen nezaposlenosti u veoma dugo vremena
20	Lica koja imaju malo godina obrazovanja.

Aneks 4. Objektivi razvoja milenijuma

Br.	Objektivi
1	Smanjenje siromaštva i gladi
2	Postizanje osnovnog obrazovanja za sve
3	Promovisanje polne jednakosti i ojačanje položaja žena
4	Smanjenje smrtnosti novorođenčadi
5	Poboljšanje zdravlja majke
6	Borba protiv HIV/AIDS, tuberkuloze i ostalih zaraznih bolesti
7	Obezbeđivanje održljivosti ambijenta
8	Stvaranje globalnog partnerstva za razvoj
9*	Objektivi za dobru vladavinu

* U toku irade drugog Izveštaja ORM na Kosovu, civilno društvo i predstavnici kosovskih autoriteta odredili su i deveti autoritet za Kosovo.

Završni navodi

U specifičnim okolnostima Kosova, socijalno obuhvatanje predstavlja kompleksan izazov, kojem institucije Kosova mora da pristupe hitno, koristeći političke, zakonske i finansijske kapacitete na raspolaganju, kao i tražeći podršku zajednice i međunarodnih organizacija u ovom pravcu.

Skupština individualno, u saradnji sa ekzekutivom i drugim institucijama centralne ili lokalne vlasti, zalagaće se za planiranje specifičnijih koraka, koji utiču na poboljšanje socijalnog stanja, sa posebnim naglaskom na socijalno obuhvatanje, suprotstavljujući se i na ovaj način izuzeću od socijalnog obuhvatanja.

Na adresiranju izazova ljudskog razvoja i socijalnog obuhvatanja u kontekstu razvoja i boljih praksi, koje dobijaju formu regionalnih ili zemljama evropske unije, Skupština Kosova izražava interesovanje za dobijanje pomoći koje pružaju međunarodne i domaće organizacije, konkretnije putem pomoći kojoj bi mi, kao institucije i društva mogle lakše da pristupimo, u suštini oblasti navedenih u Belom pismu. U ovom kontekstu, u kombinaciji sa iskustvima i boljim regionalnim i evropskim primerima, Skupština Kosova ohrabruje i podržava preuzimanje inicijativa istraživačkog i analitičkog karaktera, tehničko i savetodavno učešće, kako bi se evropska agenda socijalnog obuhvatanja neprestano dopunjavalala sa realnim poslednjim podacima u vezi situacije pojedinaca i izuzetih grupa. Podrška putem navedenih inicijativa će olakšati proces pokretanja i razvoja politika, strategija i planiranje aktivnosti, obuhvatajući i obogaćivanje i monitorisanje procesa u vezi socijalnog obuhvatanja i ispunjavanje objektiva milenijuma.

U cilju realizacije težnji koje se nadovezuju na socijalno obuhvatanje, Skupština će se angažovati i za promovisanje institucionalne međunarodne saradnje Kosova sa zemljama regionala i šire.

Belo pismo sadrži osnovu u kojoj se očekuju druge forme razvoja u odnosu na socijalno obuhvatanje. Skupština Kosova, naročito će se zalagati i podržavati specifične procese koji teže konkretnom poboljšanju situacije na terenu. Skupština će pratiti sa interesovanjem razvoj ovih procesa, kao deo sveobuhvatnog pristupa Kosova, shodno posvećenosti, težnji i sadržaju Belog pisma, a naročito Deklaraciji milenijuma.

